

بخش ۱

کلیات

در میان برنامه‌های درسی، مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری اصلی و کلیدی است که تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود. در دهه اخیر به موازات لزوم پاسخ‌گویی به نیازهای نو در عرصه آموزش این درس، تربیت اجتماعی و ضرورت برون‌رفت از رویکردهای سنتی و همچنین تدوین اسناد تحولی، از جمله برنامه درسی ملی، برنامه جدیدی نیز برای این حوزه یادگیری تدوین شده است. در این برنامه، لزوم تحول در رویکردها، اصول، اهداف و سازماندهی محتوا در این درس مورد تأکید قرار گرفته و موارد مذکور با نگاهی نو تنظیم شده است.

۱-۱- تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند. از آنجا که این درس بر محور کنش متقابل آدمیان با یکدیگر و با محیطی که در آن به سر می‌برند - در روند زمانی - استوار است، می‌توان ادعا کرد که جامعه، مکان و زمان سه محور عمده این درس اند. مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و همچنین آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست‌محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد.

۱-۲- ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش

مطالعات اجتماعی

مفاهیم رشته‌های علمی که به آنها اشاره شد، به همراه ارزش‌های کلیدی و مهارت‌های کاوشگری، سعی در رساندن دانش‌آموزان به مقصد غایی این حوزه؛ یعنی شکوفایی فطرت و تربیت انسان‌های شایسته و مؤمن و پرورش شهروندان مطلوب به منظور مهیا شدن برای زندگی در جامعه را دارد. به عبارت دیگر این حوزه یادگیری می‌کوشد تا از طریق آموزش برخی دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز؛ افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در زندگی اجتماعی، نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند. توجه به اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور از یک‌سو و نظرسنجی‌ها، نیازسنجی‌ها و پژوهش‌های انجام شده در کشور از سوی نهادها و سازمان‌های مختلف، تدوین‌کنندگان برنامه درسی جدید

مطالعات اجتماعی را به سمت توجه و تأکید بر شش محور زیر در سرفصل‌ها و محتوای این برنامه جدید سوق داده است. شایان ذکر است که این محورها ضرورت‌های آموزشی این برنامه درسی را نیز نمایان می‌کنند.

۱ تقویت عزت و هویت ایرانی، اسلامی؛

۲ تربیت و درونی‌سازی اخلاق و ارزش‌های اسلامی؛

۳ شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف و تقویت مهارت‌ها

و نگرش‌های مربوط به آنها؛

۴ شناخت میراث فرهنگی، استعدادها و قابلیت‌های کشور و جایگاه کشور در جهان و توانایی برقراری

ارتباط مؤثر در سطح جهانی؛

۵ پیشگیری از بروز بحران‌های تربیتی و آسیب‌های اجتماعی در کودکان و نوجوانان و کاهش

کج‌روی‌های اجتماعی و گسترش رفتارهای بهنجار؛

۶ گسترش بهداشت روانی، تقویت روحیه خودباوری، نشاط، سازندگی، پویایی، امید به آینده و اعتماد به نفس.

به‌طور کلی می‌توان گفت که سه مؤلفه تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در نظام اجتماعی و مهارت‌های

زندگی از موارد مهمی است که برنامه مطالعات اجتماعی آنها را در اهداف، محتوا و روش‌ها پیگیری می‌کند.

آموزش آداب و مهارت‌های زندگی جایگاه ویژه‌ای در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دارد. حوزه

آداب و مهارت‌های زندگی در برنامه درسی ملی به عنوان یکی از حوزه‌های یازده‌گانه، به رسمیت شناخته

شده است. آموزش آداب و مهارت‌های زندگی اگرچه در کل برنامه‌های درسی دنبال می‌شود، اما با درس

مطالعات اجتماعی پیوند نزدیک‌تری دارد و بخش قابل توجهی از آداب و مهارت‌های زندگی را می‌توان در

چارچوب و بستر این درس به دانش‌آموزان ارائه داد. لذا در رویکرد جدید سعی بر آن است که محتوای

آموزش هرچه بیشتر با زندگی دانش‌آموز پیوند بخورد و به‌جای تأکید بر محفوظات و دانستنی‌های پراکنده و

زیاد، مطالب مفید و کاربردی آموزش داده شود.

۳-۱- عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، به منظور تعیین حوزه‌های مرتبط با مطالعات اجتماعی، از حوزه‌های

موضوعی^۱ استفاده شده است که به جای رشته‌های علمی، فضای بازتری را برای تلفیق به‌وجود می‌آورند.

براساس نیازهای علمی برنامه، پنج حوزه موضوعی انتخاب شده و برای هر یک از حوزه‌های موضوعی

۱- منظور از حوزه‌های موضوعی، اندیشه‌های اساسی و محوری در هر رشته علمی است که موضوعات مختلف حول و حوش آن

اندیشه، ساماندهی می‌شود.

نیز سه مفهوم کلیدی در نظر گرفته شده است. محتوای موضوعی و علمی برنامه در قالب این حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی ساماندهی می‌شوند. به علاوه، هر یک از این حوزه‌ها، مفاهیم و موضوعات یک یا چند رشته علمی و فراتر از آن را پوشش می‌دهد.

۱ زمان، تداوم و تغییر ← تاریخ

۲ مکان و فضا ← جغرافیا

۳ فرهنگ و هویت ← جامعه‌شناسی، تاریخ، مردم‌شناسی، دین و اخلاق و ...

۴ نظام اجتماعی ← علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم سیاسی و ...

۵ منابع و فعالیت‌های اقتصادی ← اقتصاد، جغرافیا، مطالعات زیست محیطی، دین، اخلاق و ...

۱- زمان، تداوم و تغییر: این راهبرد از حوزه تاریخ بهره می‌گیرد و با استفاده از شواهد و مدارک برای فهم تغییرات و تداوم پدیده‌ها در روند زمان تأکید دارد. به موازات سیر زمان، بخشی از حال به گذشته و بخشی از آینده به حال می‌پیوندد. همپای حرکت طولانی و ممتد زمان، تحولات و رویدادهای فراوانی در صحنه گیتی رخ داده و می‌دهد. اگرچه در این حرکت، آنچه بیش از همه خودنمایی می‌کند، تغییرات است؛ اما در ورای این تغییر، واقعیتی به نام «تداوم» نهفته است. به عبارت دیگر علی‌رغم تغییر هر آنچه در محیط طبیعی و محیط پیرامون جامعه وجود دارد و همچنین تغییر شرایط و ملزومات زندگی اجتماعی انسان، چیزهایی هم باقی می‌ماند و تداوم می‌یابد. با شناختن و حفظ چیزهای ارزشمند انسان‌های پیشین می‌توان به تبیین هویت دیروز، امروز و فردای انسان پرداخت؛ چرا که بسیاری از دستاوردهای تمدن و فرهنگ فعلی بشر، میراث تلاش و تجربه نسل‌های پیشین است. دانش‌آموزان از طریق این راهبرد با مفهوم تغییرات و تداوم در محیط‌ها و مکان‌ها، منابع و فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگ‌ها و نظام‌های اجتماعی آشنا می‌شوند. همچنین پندآموزی و عبرت گرفتن از رویدادها و حوادث تاریخی گذشته، فهم چرایی و چگونگی تحولات زندگی اجتماعی در هر دوره و ترسیم دورنمای زندگی آینده، تلاش برای کشف واقعیت‌ها، بی‌بردن به ضعف‌ها و کاستی‌ها یا پیشرفت‌ها در هر دوره و سرانجام علاقه‌مندی به شناخت و حفظ میراث فرهنگی کشور و آشنایی با زندگی و خدمات شخصیت‌ها و مفاخر در دوره‌های زمانی از طریق حوزه «زمان، تداوم و تغییر» دنبال می‌شود.

۲- مکان و فضا: این راهبرد بیشتر از حوزه جغرافیا بهره می‌برد و بر درک تعامل متقابل انسان و محیط، فرایندهای طبیعی در محیط‌های زیستی، الگوهای پراکندگی فضایی پدیده‌ها و اهمیت مکان‌ها و فضاها تأکید دارد. مکان، بستر و جایگاه وقوع پدیده‌ها و فرایندهاست و از نظر موقعیت (نسبی و مطلق) و ابعاد گوناگون و ویژگی‌های مختلف بررسی می‌شود. سیستم‌های فضایی به مجموعه‌های هماهنگ و مرتبط در قالب مکان گفته می‌شود. هر محیط جغرافیایی خاص، یک سیستم فضایی را به نمایش می‌گذارد. شناخت ویژگی‌های محل

زندگی، درک و مقایسه تفاوت‌ها و تشابهات مکان‌ها، تنوع محیطی، نحوه تعامل انسان و محیط در روند زمان، مسائل و مشکلات توسعه نواحی و کشورها (ملل محروم و کشورهای توسعه یافته) قابلیت‌ها و امکانات محیطی و جغرافیایی کشور و همچنین حفاظت از محیط و مکان از اهم مباحث این راهبرد است.

۳- فرهنگ و هویت: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخ می‌گیرد. فرهنگ مفهومی عام است که از آن برای توصیف جنبه‌های نهادی و آموخته در جوامع انسانی استفاده می‌شود. به تعبیر دیگر فرهنگ، شیوه عمومی زندگی گروه یا گروه‌هایی از مردم است که عناصری از قبیل عادات، باورها، سنت‌ها، ارزش‌ها و نقاط مشترک آنها را به یکدیگر پیوند می‌دهد و وحدت اجتماعی ویژه‌ای به وجود می‌آورد.

منظور از جامعه، گروه‌ها و نظام‌های اجتماعی‌اند که در سرزمین مشخصی به عنوان کشور زندگی می‌کنند، فرهنگ مشترک دارند؛ تابع اقتدار سیاسی واحدی هستند و از استقلال نسبی برخوردارند. میراث فرهنگی عبارت است از چیزهایی که هر نسل برای نسل دیگر به ارث می‌گذارد. فنون و دانستنی‌ها، ساخت‌ها، نهادها و برخی از ارزش‌ها و واقعیاتی‌اند که در نسل‌ها دوام می‌یابند. میراث فرهنگی از طریق انتقال ارادی آداب و سنن به نسل‌های بعد می‌رسد یا در فرهنگ زمان حال تجلی می‌یابد.

هویت عبارت است از احساس مثبتی که فرد نسبت به ویژگی‌های خود دارد، ویژگی‌هایی که او، خود را با آن تعریف می‌کند. شناخت ویژگی‌های فرهنگی، تعمیق آشنایی با جلوه‌های تمدن و فرهنگ اسلامی، ایرانی و جوامع مسلمان، شناسایی مفاخر علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و آثار آنها، شناخت علل و عوامل تحولات فرهنگی و نظام‌های اجتماعی در دوره‌های مختلف زمانی، آشنایی با میراث فرهنگی، ارج‌گذاری به دستاوردها و پیشرفت‌های فرهنگی و توانایی نقد فرهنگ‌ها از اهم مباحث مطرح در این زمینه است.

۴- نظام اجتماعی: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از حوزه‌های علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق و علوم سیاسی می‌گیرد. نظام، مجموعه اجزای تشکیل‌دهنده هر پدیده است که به یکدیگر پیوسته‌اند و یک واحد را تشکیل می‌دهند؛ به طوری که تغییر هر یک از عناصر بر اجزای دیگر مؤثر است. نظام اجتماعی مجموعه‌ای متشکل از کنش‌ها و واکنش‌های تعدادی از افراد است که روابط آنها با یکدیگر به طور متقابل به سوی کانونی مشترک (هدف مشترک) یا کانون‌هایی به هم پیوسته جهت می‌یابد. به عبارت دیگر نظام اجتماعی به مجموعه‌ای از «نقش‌های» اجتماعی متقابل به هم پیوسته که در جهت هدفی مشخص به هم پیوسته‌اند و به صورت یک واحد یکپارچه درآمده‌اند، گفته می‌شود. شناخت حقوق و مسئولیت‌های شهروندی به عنوان نقش‌های اعضای یک جامعه و همچنین مؤسسات و نهادهای اجتماعی در جهت مشارکت آگاهانه و فعال در تعیین سرنوشت خود و جامعه و دستیابی به مهارت‌های اجتماعی از محورهای مهم و کلیدی در آموزش این حوزه است.

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از اقتصاد و مطالعات زیست محیطی و جغرافیایی می‌گیرد. انسان امروز برای تأمین نیازهای خود و ادامه زندگی به کالاها و خدمات گوناگونی نیاز دارد. این کالاها و خدمات با استفاده از منابع و امکانات موجود در محیط فراهم می‌شود. استفاده از منابع در جهت رفع نیازهای بشر به فرایندهای اقتصادی تولید، توزیع و مصرف منجر می‌شود. منابع در دسترس انسان محدودند و اهمیت هر یک از آنها برحسب شرایط فرهنگی و فناوریانه در طی زمان تغییر می‌کند. با توجه به افزایش جمعیت جهان، بشر امروز با «بحران منابع» روبه‌روست. با پیشرفت جوامع بشری و تبدیل بهره‌برداری و سازماندهی فعالیت‌های اقتصادی از اقتصاد ساده بدون پول دوران‌های اولیه به اقتصاد پیچیده کنونی، تغییرات عمیقی در نیازها، مشاغل و نقش‌ها پدید آمده است. برخورد عقلایی و مبتنی بر تفکر و خلاقیت با انواع منابع (اعم از سرمایه، نیروی انسانی، منابع طبیعی و...) که منجر به حداکثر استفاده بهینه از منابع می‌شود، اهمیت قابل ملاحظه‌ای دارد.

از عمده‌ترین مباحث این حوزه، آشنایی با نحوه کسب اطلاعات اقتصادی، فرایندهای مربوط به تولید، توزیع و مصرف، کار و کارآفرینی، مشاغل، سیستم‌های مبادله، استفاده بهینه از منابع، بهره‌وری سبز^۱، مدیریت اقتصادی در زندگی فردی و خانوادگی و آشنایی با برخی نهادها و فعالیت‌ها و ابزارهای اقتصادی است. در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، یاددهی و یادگیری حول پنج حوزه موضوعی و از طریق دو فرایند «کاو شگری» و «توسعه و درونی‌سازی ارزش‌ها» سازمان‌دهی می‌شود و تحقق می‌یابد.

۱- بهره‌وری سبز یعنی بهره‌برداری حداکثر از محیط با حداقل خسارت رساندن به آن.

مفاهیم کلیدی

هر یک از حوزه‌های موضوعی پنج‌گانه مذکور، تعداد زیادی از مفاهیم کلیدی رایج در آن حوزه را پوشش می‌دهند. در این برنامه، برای هر یک از حوزه‌ها، سه مفهوم کلیدی و پایه که محتوای علمی برنامه، حول آنها مطرح و بر آنها مبتنی است، انتخاب شد.

۱- زمان، تداوم و تغییر

مفاهیم کلیدی:

۱-۱- تحول، پیشرفت و تداوم

۱-۲- مدارک و شواهد

۱-۳- علت‌ها و معلول‌ها

۲- مکان و فضا

مفاهیم کلیدی:

۲-۱- پدیده‌های مکانی و پراکندگی

۲-۲- رابطه انسان و محیط

۲-۳- حفاظت از محیط و مکان

۳- فرهنگ و هویت

مفاهیم کلیدی:

۳-۱- تعلق و هویت

۳-۲- میراث فرهنگی

۳-۳- تنوع فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی

۴- نظام اجتماعی

مفاهیم کلیدی:

۴-۱- حقوق و قوانین

۴-۲- مسئولیت‌ها و تکالیف

۴-۳- نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی

مفاهیم کلیدی:

۵-۱- منابع و نظام‌های اقتصادی

۵-۲- کار و کارآفرینی

۵-۳- بهره‌وری

در برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی فرایند کاوشگری محیطی و اجتماعی و پرورش مهارت‌ها در قالب پنج حوزه صورت می‌گیرد. این پنج حوزه عبارت‌اند از:

- ۱ کاوش و بررسی
- ۲ مشارکت
- ۳ برقراری ارتباط
- ۴ خلاقیت
- ۵ واکنش شخصی و اظهارنظر

۱- کاوش و بررسی: در این حوزه، مهارت‌هایی چون تفکر، طرح سؤالات روشن و واضح درباره‌ی موضوعات محیطی و اجتماعی، شناسایی موضوع، شناسایی منابع اطلاعات، پرس‌وجو، ثبت اطلاعات از منابع اولیه و ثانویه، بررسی و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، مقایسه و طبقه‌بندی اطلاعات، خواندن نمودار و عکس، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری پرورش می‌یابد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

■ آیا در کلاس شما افرادی هستند که خود یا خانواده‌شان از شهر یا روستای دیگری به شهر یا روستای شما مهاجرت کرده باشند؟ درباره‌ی دلایل مهاجرت آنها (چه در مبدأ و چه در مقصد) پرس‌وجو کنید.

■ با مراجعه به پایگاه اینترنتی شبکه رشد و یا کتاب‌ها، درباره‌ی زندگانی و خدمات میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی، خلاصه‌ای از زندگی‌نامه او تهیه کنید و در کلاس بخوانید.

۲- مشارکت: در این فرایند، دانش‌آموزان از طریق همراهی و کارگروهی، موفق به انجام فعالیت‌های یادگیری می‌شوند و انواع راهبردهای کارگروهی را به کار می‌برند. احساس تعلق به گروه، شکل بخشیدن به دیدگاه‌ها، مدیریت خود در کارگروهی، تصمیم‌گیری جمعی، صبوری و بردباری در این بخش جای می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

■ به طور گروهی پوستری طراحی کنید که یکی از حقوق شهروندی و یک تکلیف مربوط به آن را نشان دهد.

■ همفکری کنید و چند مثال درباره‌ی تأثیر هویت اجتماعی و هویت فردی بر یکدیگر بیان کنید.

۳- برقراری ارتباط : برقراری ارتباط عبارت است از مهارت انتقال و بیان ایده‌ها و اطلاعات به شکل‌های مختلف گفتاری، شنیداری و ... در این حوزه، خواندن، گوش کردن، نگاه کردن، بیان کردن مؤثر، بیان نظرهای مخالف و برقراری ارتباط با دیگران قرار می‌گیرد.

برقراری ارتباط، همچنین ایجاد ارتباط بین عناصر یک رویداد، فهم و شرح روابط علت و معلولی، برقراری ارتباط میان گذشته، حال و آینده، فهم توالی موضوعات و نمایش داده‌ها را شامل می‌شود. این برقراری ارتباط در قلمرو ارتباط با پدیده‌ها، عناصر و منابع اطلاعاتی قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- با اعضای خانواده خود در روزهای تعطیل آخر هفته به دیدن یکی از سالمندان خانواده بروید.
- در کاربرگه شماره ۴ رابطه بین پراکندگی زیست‌بوم‌ها با عرض جغرافیایی و بارش را معین کنید.
- در کاربرگه شماره ۱۴ محاسبه مقیاس نقشه را در کلاس انجام دهید.

۴- خلاقیت : در این حوزه، مهارت‌های کاربرد دانش و اطلاعات و مهارت‌ها و الگوها و موقعیت‌های جدید توسعه و بسط آموخته‌ها، پاسخ‌گویی به مسائل و موقعیت‌های غیرمنتظره، طراحی و تولید محصولات یا راهبردهای جدید، ابداع روش‌های جدید، پیشنهاد دادن، تجسم و پیش‌بینی کردن تقویت می‌شود.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- برای قدردانی از یک یا چند تن از اعضای خانواده خود طرحی تهیه کنید، طرح خود را بنویسید و به معلم بدهید.
- به‌طور گروهی پوستری با موضوع عدالت و از بین رفتن نابرابری در جهان طراحی کنید و روی آن پیامی بنویسید.

۵- واکنش شخصی و اظهار نظر : در این قلمرو دانش‌آموزان برای بازشناسی و بررسی موضوعات بر مبنای استنباط خویش در خود اراده‌ای نشان می‌دهند. مهارت‌های نگریستن، بازشناسی و نقد و بررسی موضوع بر مبنای تلقی خویش، نگریستن به موضوع با استنباط و باورهای خود، بیان احساس خویش، ترجیح دادن و ... در این حوزه قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- به نظر شما کشورهایی که اقتصاد آنها بر پایه نفت است با چه مشکلاتی روبرو می‌شوند؟
- دو نظر متفاوت درباره جنگل‌های آمازون را بخوانید. شما با کدام دیدگاه موافقت می‌کنید؟ چرا؟

شایان ذکر است که برخی از فعالیت‌های طراحی شده برای دانش‌آموزان می‌تواند چند منظوره باشد و دو یا سه یا چند حوزه از حوزه‌های ذکر شده را پوشش دهد؛ بنابراین الزاماً هر یک از فعالیت‌ها تنها به پرورش یکی از مهارت‌ها نمی‌پردازد.

از طریق برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی می‌توان به پرورش و تقویت مهارت‌هایی که اولویت‌ها و صلاحیت‌های مشترک حوزه‌های دیگر یادگیری محسوب می‌شوند، توجه کرد. برخی از این مهارت‌ها عبارت‌اند از: مهارت خواندن، مهارت‌های حسابی و عددی، مهارت‌های IT از طریق به‌کارگیری نرم‌افزارهای رایانه‌ای، مهارت‌های هنری و ... .

مهارت‌های زندگی

در برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی، پرورش «آداب و مهارت‌های زندگی» جایگاه بسیار خاصی دارد. اگرچه آداب و مهارت‌های زندگی حوزه بسیار گسترده‌ای است که اهداف آموزشی آن از طریق کل حوزه‌ها و دروس مختلف، محقق می‌شود؛ اما درس مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت خود، توان بالقوه و قابل ملاحظه‌ای برای پرداختن به مهارت‌های فردی، اجتماعی و شهروندی دارد.

لذا باید همواره بین مطالب و محتوا با زندگی روزمره دانش‌آموزان پیوند برقرار شود و دانش‌آموزان باید بتوانند از درس مطالعات اجتماعی در جهت ارتقای مهارت‌های زندگی کمک بگیرند. این درس قصد دارد تا به آنها کمک کند تا در زندگی خود عملکرد مؤثرتر و کارایی داشته باشند. لذا در فرایندهای تدریس و ارزشیابی، یکی از اهداف مهم این درس؛ یعنی آموزش مهارت‌های زندگی را به‌طور جدی مدنظر قرار دهید. در این چارچوب، حتی آموزش مفاهیم جغرافیایی، تاریخی و اجتماعی و مدنی نیز در جهت تحقق سواد جغرافیایی و تاریخی و آنچه که برای زندگی فردی و اجتماعی دانش‌آموز به کار می‌آید، معنا و مفهوم می‌یابد. اخلاق: در برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی آموزش اخلاق جایگاه خاصی دارد.

با توجه به آنکه «اخلاق» یکی از پنج عنصر مهم در برنامه‌دستی ملی است، این برنامه سعی می‌کند در سازماندهی محتوا، به جهت‌گیری‌های اخلاقی و ارزشی به عنوان محور مهم آموزش توجه کند؛ لذا از شما معلمان عزیز نیز انتظار می‌رود که به مقوله «اخلاق و ارزش‌ها» در فرایند یاددهی-یادگیری بهای لازم را بدهید تا این درس به شیوه سنتی فقط به انتقال اطلاعات تاریخی و جغرافیایی و انباشتن ذهن دانش‌آموزان از داده‌ها و دانستنی‌ها نپردازد و تغییر در نگرش‌ها و باورها و تجهیز شدن دانش‌آموزان به اخلاق در کانون توجه قرار بگیرد.

همان‌طور که در نمودار (۱) و (۲) دیدید، در این درس، چهار گروه عمده ارزش‌ها مدنظر است: عدالت‌جویی: تمایل به برقراری عدالت در جامعه و ظلم‌ستیزی در سطوح مختلف، محلی، ملی و جهانی.

مسئولیت‌پذیری و حق‌طلبی: شناخت حقوق و تکالیف فردی و اجتماعی و تمایل به احقاق حق در سطوح مختلف.

تعاون: داشتن تمایل و علاقه به همکاری و مشارکت در سطوح مختلف اجتماعی توأم با احسان و رأفت نسبت به هموعان.

میهن‌دوستی: علاقه‌مندی به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن و احساس تعلق و افتخار نسبت به میهن اسلامی.

باید توجه کرد که هر گروه از ارزش‌های بالا، تعداد زیادی از ارزش‌های دیگر را در خود جای می‌دهد. برای مثال حق‌طلبی و مسئولیت‌پذیری شامل رعایت حقوق دیگران، دفاع از مظلوم، شهادت به حق، فداکاری، امر به معروف و نهی از منکر، پایبندی به قانون و ... می‌شود. به علاوه بسیاری از مفاهیم در حوزه دانستی‌ها و مهارت‌های برنامه نیز، عین آموزش ارزش‌هاست و به توسعه آنها می‌انجامد. برای مثال مفاهیمی چون مسئولیت‌پذیری، همدلی در حوادث یا مهارت‌هایی چون مشارکت و برقراری ارتباط از این نوع‌اند. با توجه به اهمیت و جایگاه اخلاق و ارزش‌ها در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، شایسته است شما معلمان عزیز با روش‌های آموزش این مقوله‌ها نیز آشنایی کافی داشته باشید.

۴-۱- معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت‌هایی داشته باشد؟

همان‌طور که گفته شد، درس مطالعات اجتماعی نقش مهمی در تربیت اجتماعی فراگیران به عهده دارد و در این زمینه صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی که معلم مطالعات اجتماعی باید واجد آن باشد، اهمیت زیادی پیدا می‌کند. نخست آنکه معلم درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید هم به صلاحیت‌های عام حرفه‌ای مانند تسلط به دانش و اطلاعات تخصصی موضوع تدریس و توانایی و مهارت در امر تدریس و اداره کلاس تسلط داشته باشد و هم دارای صلاحیت‌های عاطفی مانند علاقه به تعلیم و تربیت دانش‌آموزان باشد. با این حال، معلم مطالعات اجتماعی به دلیل رویکرد و ماهیت این درس، علاوه بر صلاحیت عمومی باید الگوی مؤثر و کارآمدی برای تربیت اجتماعی باشد. در این زمینه، فضای حاکم بر روابط متقابل عاطفی میان معلم و دانش‌آموزان از یک سو و دانش‌آموزان با یکدیگر در کلاس درس مطالعات اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

الگو بودن: معلم الگوی دانش‌آموزان است و آنچه در شخصیت معلم جلوه دارد، در وجود دانش‌آموزان نیز جلوه‌گر می‌شود؛ بر همین اساس، معلم مطالعات اجتماعی نمونه عینی ارزش‌ها، صلاحیت‌ها و مهارت‌های اجتماعی برای دانش‌آموزان است. معلم مطالعات اجتماعی فردی است مسئول و متعهد، قانون‌گرا، علاقه‌مند به پیشرفت کشور خود، منظم، اهل مطالعه و تحقیق، صاحب تفکر، خلاق و نقاد، با روحیه و با نشاط و پایبند به ارزش‌ها و اخلاق اسلامی.

برای مثال، معلم نامنظم یا بی‌اعتنا به قانون نمی‌تواند نظم و قانون‌گرایی را در دانش‌آموزان تقویت کند یا معلمی که نسبت به آینده بی‌اعتماد و ناامید است، همین احساسات را به دانش‌آموزان نیز منتقل می‌کند.

معلم مطالعات اجتماعی به عنوان الگوی عملی دانش‌آموزان باید رفتار و گفتار مناسب و همسویی داشته باشد تا از آثار سوء دوگانگی در رفتار و گفتار و نتایج معکوس آن جلوگیری شود.

برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان در فرایند آموزش: معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان چنان مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن در شخصیت و نگرش دانش‌آموز و در روابط او با خانواده و گروه همسالانش نیز متجلی شود.

نخست، معلم باید به کرامت انسانی و ارزش شخصیت هر یک از دانش‌آموزان احترام بگذارد و به این نکته که همه آنها دارای استعداد و توان رشدند، معتقد باشد. به وجود آوردن فضای اعتماد و احترام متقابل و به‌کارگیری شیوه‌های مشارکتی در فرایند و مراحل مختلف آموزش، مهم‌ترین رکن روابط معلم و دانش‌آموز در کلاس درس مطالعات اجتماعی است. از آنجا که این درس در تقویت گرایش‌ها و باورهای اجتماعی و حس مسئولیت‌پذیری نقش مهمی ایفا می‌کند، عمل مسئولانه معلم در همه شرایط، حس مسئولیت‌پذیری و همکاری کردن با دیگران توأم با محبت را به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

فراهم آوردن فضای مناسب برای ارائه نظرها و اندیشه‌های دانش‌آموزان و گوش دادن به حرف‌های آنها که به تقویت اعتماد به نفس و خودباوری نیاز دارند، از ویژگی‌ها و مسئولیت‌های مهم معلم مطالعات اجتماعی است. معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان به گونه‌ای مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن به خوبی در روابط میان دانش‌آموزان با خانواده، گروه همسالان و ... متجلی شود.

معلم درس مطالعات اجتماعی باید نقش اوضاع و احوال فرهنگی و جغرافیایی محل زندگی دانش‌آموزان را برای طرح مباحث مختلف در نظر بگیرد و برآن اساس، به فهماندن مطالب اقدام کند. معلم این درس باید به تفاوت‌های فردی و مشکلات خاص کودکان توجه کند. براین اساس، معلم مطالعات اجتماعی باید براینند و مجموعه‌ای از اهداف را با توجه به استعدادها و توان‌های مختلف دانش‌آموزان پیگیری و طلب کند و از تأکید بر توانایی همه افراد در همه زمینه‌ها بپرهیزد. آموزش شیوه صحیح فکر کردن و تقویت مهارت‌های فرایند تفکر در زمینه مسائل و روابط اجتماعی و تصمیم‌گیری‌ها باید از طریق تعامل مناسب معلمان با دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف در کلاس به شیوه‌ای غیرمستقیم و مؤثر تحقق یابد.

ایجاد رابطه مؤثر بین دانش‌آموزان: معلم درس مطالعات اجتماعی باید علاوه بر برقراری رابطه مناسب و مؤثر با دانش‌آموزان، ارتباطات مفید و مؤثر میان آنها را با یکدیگر تقویت کند. معلم این درس با توجه به ماهیت درس مطالعات اجتماعی و فعالیت‌ها و مهارت‌های مربوط به آن، تمرین زندگی اجتماعی را در محیط مدرسه پایه‌ریزی می‌کند و با اتخاذ شیوه‌های مناسب هنگام کارهای گروهی، موانع موجود در راه

ارتباط مؤثر در گروه همسالان را از میان برمی دارد و روابط دوستانه، همکاری و مسئولیت پذیری را در بین دانش آموزان تقویت می کند.

به روز بودن و مطالعه مستمر: درس مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت خود با مسائل و موضوعات اجتماعی سروکار دارد و این امور به طور مداوم تغییر و تحول می یابد؛ اخبار و گزارش های روزمره، تحولات مربوط به دیدگاه ها و نگرش ها، تغییرات محیطی، تصمیم گیری های سیاسی - اقتصادی و تغییرات اجتماعی که عموماً در مطبوعات و نشریات انعکاس می یابد.

معلم مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت این درس باید فردی اهل مطالعه باشد و با مطالعه مستمر رویدادهای جاری و مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، از آگاهی های لازم در این زمینه برخوردار شود؛ به عبارت دیگر، به روز بودن برای معلم مطالعات اجتماعی اولویت خاص دارد.

۵-۱- بسته آموزشی درس مطالعات اجتماعی

امروزه در بین صاحب نظران آموزش و پرورش توجه خاص به مواد آموزشی مختلف در قالب بسته آموزشی افزایش یافته است و یکی از سیاست های متولیان آموزش و پرورش در تولید برنامه های جدید درسی نیز توجه به اجزا و عناصر بسته آموزشی است. بسته آموزشی می تواند مجموعه ای از نرم افزارها (راهبردها، تکالیف، آزمون ها و ...) و سخت افزارها (رسانه ها، وسایل، تجهیزات، منابع و ...) باشد که با توجه به اهداف یاددهی - یادگیری برنامه درسی سازماندهی می شوند.

برخی از صاحب نظران اجزای بسته آموزشی را با توجه به نقش آنها، به دو گروه منابع اصلی و منابع تکمیلی تقسیم بندی کرده اند. منابع اصلی عبارتند از:

۱ کتاب درسی دانش آموز

۲ کتاب کار دانش آموز

۳ کتاب راهنمای معلم

۴ کتاب ارزشیابی

از منابع تکمیلی می توان منابع چاپی (کتاب های آموزشی و داستانی، مجله ها، کارت های آموزشی، اطلس ها و کتاب های مرجع و ...)، منابع ابزاری معلم (ویدئو، DVD، آلبوم های عکس و اسلاید، نقشه، صوتی و ...) و منابع رایانه ای (سی دی های تست و تمرین، وب سایت های مربوط به موضوع و ...) را مثال زد. درس مطالعات اجتماعی با توجه به ماهیت خود با طیف گسترده ای از موضوعات محیطی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سروکار دارد، بنابراین معلم و دانش آموز در حین تدریس و فرایند کاوشگری دانش آموزان به منابع زیاد و متنوعی نیاز پیدا می کنند؛ بنابراین اجزا و عناصر بسته آموزشی مطالعات

اجتماعی از وسعت و تنوع بالایی برخوردار است.

از منابع اصلی ذکر شده در بسته آموزشی، کتاب درسی، کتاب کار دانش آموز (کاربرگ‌های پایان کتاب) و راهنمای تدریس و نرم افزار رایانه‌ای «بر فراز آسمان» در اختیار شما قرار گرفته است. همچنین پایگاه اینترنتی گروه مطالعات اجتماعی به نشانی <http://socialstudies.dept.talif.sch.ir> این منابع و دانستنی‌های مورد نیاز برای تدریس این پایه را پشتیبانی می‌نماید.

نکته

اگرچه بخش‌هایی از ساختار رسمی وزارت آموزش و پرورش تولیدکننده بسته آموزشی است؛ اما نکته‌ای که باید به آن توجه کرد، این است که شما معلمان گرامی نیز می‌توانید در تولید و تکمیل اجزا و عناصر بسته آموزشی و هم در تهیه و فراهم کردن آن به وسیلهٔ مدرسه نقش مؤثری ایفا کنید. برای مثال شما ممکن است خودتان آلبوم‌های عکس و اسلاید متناسب با موضوعات درسی را فراهم کنید و در کلاس نمایش بدهید یا مدل‌ها و ماکت‌ها و چارت‌هایی را به کمک دانش‌آموزان بسازید و هنگام تدریس برای نمایش ارتباط پدیده‌ها از آنها استفاده کنید یا از مناظر طبیعی و جغرافیایی یا موزه‌ها و مانند آن فیلم تهیه کنید.

شما می‌توانید اطلس‌ها و نقشه‌های جغرافیایی مورد نیاز خود را در قطع دیواری فهرست کنید و از مسئولان مدرسه بخواهید که آنها را خریداری کنند و در اختیار کلاس قرار دهند یا کتاب‌های آموزشی متناسب با سطح مخاطبان را بخرند و در کتابخانهٔ مدرسه نگهداری کنند تا دانش‌آموزان در فعالیت‌های کاوشگری بتوانند از آنها استفاده کنند.

ما باید دانش‌آموزان را به اندازهٔ کافی در انجام تحقیقات راهنمایی کنیم و منابع را به آنها معرفی کنیم و در اختیارشان قرار بدهیم. باید حدود و ثغور تحقیق و سؤالات آن برای دانش‌آموز روشن باشد. به همین دلیل شما باید به دانش‌آموزان آموزش دهید که چگونه از این منابع استفاده کنند و از سوی دیگر مدیریت مدرسه را مجاب کنید که وسایل و لوازم را تهیه کنند و در اختیار شما بگذارند. شایان ذکر است که در این کتاب نیز در پایان آموزش هر فصل، مواد و منابعی برای مطالعهٔ بیشتر معلمان یا استفادهٔ دانش‌آموزان معرفی شده است. این منابع را که مرتبط با محتوای آن فصل است، از طریق مدیریت مدرسه تهیه نموده و در جای مناسبی نگهداری کنید.

۶-۱- ساختار و محتوای کتاب درسی

کتاب درسی مطالعات اجتماعی شامل ۱۲ فصل و ۲۴ درس است. به عبارت دیگر هر فصل از دو درس تشکیل شده است و موضوعات آن با یکدیگر مرتبط است.

در آغاز هر فصل از کتاب درسی، یک تصویر مرتبط با موضوع، یک مقدمه و تعدادی سؤال آمده است که خود می‌تواند انگیزه‌ای برای شروع درس باشد.

با توجه به رویکرد کاوشگری کتاب، هدف این است که در شروع کلاس، معلم با طراحی فعالیتی، فضای طرح سؤال و پرسش را در کلاس پدید بیاورد؛ زیرا اگر به راستی در ذهن دانش‌آموز سؤال ایجاد شود، آنگاه زمینه مساعد برای جست‌وجو و یافتن پاسخ و در نتیجه یادگیری مطالب پدید می‌آید. لذا از شما معلم عزیز انتظار می‌رود که با الهام گرفتن از صفحه آغازین هر فصل، اجازه بدهید که ابتدا پرسش‌های مختلفی، در کلاس مطرح شود.

متن هر درس شامل محتوای نوشتاری و محتوای تصویری است. محتوای تصویری (عکس، نقشه، نمودار، کاریکاتور، نقاشی و...) همراه با متن نوشتاری، موضوع موردنظر را قابل درک و فهم می‌سازد. لذا محتوای تصویری از محتوای نوشتاری جدا نیست و در فرایند تدریس باید دانش‌آموزان نمودارها، نقشه‌ها، عکس‌ها و... را مشاهده و بررسی کنند.

برای هر فصل، فعالیت‌های نظام‌دار طراحی شده است؛ به طوری که دانش‌آموزان، برای یادگیری مطالب مرحله بعد آماده می‌شوند.

بخش عمده‌ای از فعالیت‌های کتاب باید در حین فرایند یاددهی - یادگیری انجام شوند. البته برخی فعالیت‌ها نیز برای خارج از کلاس طراحی شده است و انجام آنها به زمان بیشتری نیاز دارد. اگرچه جمع‌بندی و ارائه آن فعالیت باید در کلاس مدنظر قرار گیرد.

کاربرگه‌ها: در پایان کتاب درسی کاربرگه‌های فعالیت (کتاب کار) وجود دارد. در این کاربرگه‌ها، فعالیت‌های متنوعی طراحی شده است (تکمیل جدول، مصاحبه، نقشه‌خوانی، گفت‌وگو، تکمیل نمودار و...). این کاربرگه‌ها به عنوان برنامه اضافی نیستند؛ بلکه بخشی از محتوای کتاب درسی محسوب می‌شوند و کتاب با آنها تکمیل می‌شود. اغلب کاربرگه‌های فعالیت در فرایند تدریس و در کلاس درس اجرا می‌شوند. البته برخی از آنها نظیر مصاحبه کردن یا تکمیل جدول که انجام آنها به زمان بیشتری نیاز دارند، مخصوص خارج از کلاس‌اند.

■ تمرین‌های کاربرگه‌ها طوری طراحی شده‌اند که دانش، شناخت و مهارت‌های دانش‌آموزان را توسعه می‌دهند و آنها را به تلاش و پویایی وامی‌دارد و به آنها انگیزه می‌بخشد. به عبارت دیگر بخشی از محتوای آموزشی است که به تکمیل، تثبیت یا تعمیق یادگیری کمک می‌کند.

■ تمرین‌های کاربرگ‌ها در ارزشیابی مستمر آموخته‌های دانش‌آموزان نیز ابزاری مناسب به‌شمار می‌آیند. پیشنهاد می‌شود آنها در ابتدای سال یک کپی از تمام کاربرگ‌ها تهیه کنند و پس از انجام فعالیت روی کاربرگه کپی شده، آن را به معلم تحویل دهند تا در پوشه کار گذاشته شود.

نکته

متن همهٔ درس‌های کتاب دربردارندهٔ تمامی محتوای موردنظر و مطابق با اهداف درس نیست. همان‌طور که گفته شد، بخشی از محتوا از طریق اجزای دیگر و عناصر بستهٔ آموزشی ارائه می‌شود. به‌علاوه نقش مؤثر معلم به عنوان مدیر یادگیری و تسهیل‌کنندهٔ آن به‌گونه‌ای است که برای تحقق اهداف درس باید محتوای رسمی ارائه شده را بشناسد؛ ابعاد گوناگون آن را تحلیل کند و سپس خود به اصلاح، تکمیل و سازماندهی مجدد آن بپردازد.

به عبارت دیگر شکل نهایی محتوا، آمیزه‌ای از محتوای کتاب درسی و کتاب کار، سایر اجزای عناصر بستهٔ آموزشی (فیلم، اسلاید، بازدید علمی و ...) و اشکال سازماندهی مجدد و انطباق محتوا با شرایط و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی هر منطقه است و معلم با فراهم آوردن امکانات و طراحی فعالیت‌های مناسب این انطباق و تحقق اهداف را میسر می‌سازد.

بر همین مبنا، هم و غم معلمان مبنی بر تدریس مو به موی همهٔ مطالب کتاب و پافشاری برای کامل و بی‌نقص کردن عبارات یا مطالب آن به روال سنتی پسندیده نیست و ناشی از این امر است که معلم تصور می‌کند محتوای کتاب درسی همهٔ محتوای اصلی را تشکیل می‌دهد؛ حال آنکه چنین نیست.

۷-۱- ملاحظات و نکات مهم مربوط به آموزش

به تربیت اجتماعی و مهارت‌های زندگی توجه کنید.

■ هدف از آموزش مطالعات اجتماعی، تربیت اجتماعی و مجهز کردن دانش‌آموزان به مهارت‌های زندگی و به عبارت دیگر کسب صلاحیت‌های لازم برای زندگی است. این هدف را همواره در حین تدریس و ارزشیابی مدنظر قرار دهید. این موضوع موجب می‌شود دنبال این نباشیم که فقط دانش‌آموزانی داشته باشیم که ذهن آنها گنجینه‌ای از اطلاعات و دانستنی‌ها باشد و به همه پرسش‌ها به خوبی جواب دهند. اگر در پایان سال مشاهده کردید که آموزش این درس‌ها موجب شده است که دانش‌آموز به دانش و مهارت‌های مورد نیاز برای زندگی‌اش مجهز شود و در رفتار و نگرش‌های وی تغییری رخ داده، آنگاه می‌توانید بگویید که از آموزش این درس خرسندید و به تحقق اهداف برنامه کمک کرده‌اید.

از روش‌ها و ابزار متنوع استفاده کنید.

■ از آنجا که در درس مطالعات اجتماعی، با موضوعات متنوع و گوناگونی سروکار داریم، لازم است از انواع روش‌ها و وسایل در آموزش استفاده کنیم.

اگر بخواهیم به شیوه بسیار سنتی، کلاس درس را به عرصه سخنرانی معلم تبدیل کنیم و دانش‌آموزان ساکت و خاموش بنشینند یا از آنها بخواهیم جزوه بنویسند و این درس را به محدوده یادداشت کردن سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای روی کتاب تبدیل کنیم، خطایی بزرگ مرتکب شده‌ایم.

از شما معلم عزیز انتظار می‌رود که از روش‌های فعال استفاده کنید و به انجام تک‌تک فعالیت‌ها که هریک با هدف خاص طراحی شده‌اند، همت گمارید. فراموش نکنید که رویکرد این برنامه درسی، رویکرد کاوشگری است. باید اجازه دهید که مرحله به مرحله دانش‌آموزان از طریق جمع‌آوری اطلاعات و بررسی آنها به کمک شما، پاسخ سؤال‌ها را پیدا و جمع‌بندی کنند. این فعالیت‌ها باید در حین فرایند تدریس انجام شوند و دانش‌آموزان در فرایند یادگیری حضور فعال داشته باشند.

از فضاهای مختلف برای آموزش این درس کمک بگیریم.

■ «با توجه به اهداف و ماهیت درس مطالعات اجتماعی و در نظر گرفتن اینکه مطالعات اجتماعی دانش‌آموزان را برای زندگی در اجتماع آماده می‌سازد، بدیهی است مؤثرترین فضای آموزشی برای این درس، محیط‌های واقعی زندگی دانش‌آموزان است. دانش‌آموزان در انواع اجتماعات محلی پیرامون خود خواهند توانست به تجربیات دست اول، دست یابند و به‌طور ملموس و عینی با واقعیات و پدیده‌های محیطی و اجتماعی

روبه‌رو شوند؛ به همین منظور، بازدید از محیط‌های اطراف مدرسه و برگزاری جلساتی از درس مطالعات اجتماعی در فضای خارج از مدرسه، کاملاً ضروری است. مکان‌های اوقات فراغت در محل زندگی دانش‌آموزان مانند بوستان‌ها، فرهنگ‌سراها، موزه‌ها و مساجد، نهادها و مراکز خدماتی مانند آتش‌نشانی و دفاتر پست، هلال احمر، ایستگاه هواشناسی، مراکز تولیدی و خدماتی چون کارگاه‌های تولید پوشاک و غذا و فروشگاه‌ها، ایستگاه‌های مسافری و پایانه‌های حمل و نقل عمومی، واقعی‌ترین فضاها برای آموزش مفاهیم و موضوعات درسی مطالعات اجتماعی اند.

مهم‌ترین فایده آموزش در محیط‌های واقعی زندگی، همان مواردی است که نظریه‌پردازان یادگیری به آنها تأکید کرده‌اند. این موارد عبارت‌اند از: یادگیری پایدار به دلیل عینی بودن و استفاده از تجربه‌های حسی و لمسی مستقیم مسائل و پدیده‌ها، عدم تحمیل فضاها یا خستگی آور و ملالت‌بار کلاس‌های رسمی، ایجاد انگیزش برای یادگیری و مشاهده دقیق. به علاوه این شبکه از آموزش یعنی آموزش در محیط‌های واقعی به دلیل پیوند میان درس و زندگی، موجب کاربردی‌تر شدن محتوای آموزش می‌شود».

■ «در کلاس‌های رسمی مدرسه نیز از آنجا که درس مطالعات اجتماعی بر تعامل گروهی تأکید دارد، از نظر فضای کالبدی، نحوه آرایش و چیدن میز و نیمکت‌های کلاس باید به گونه‌ای باشد که امکان کار گروهی دانش‌آموزان را فراهم آورد؛ بدین منظور باید بتوان در مواقع لزوم به سادگی و با سرعت، آرایش موردنظر را برای دور هم نشستن گروه‌های دانش‌آموزان در کلاس، ایجاد کرد.

فضای کلاس مطالعات اجتماعی باید جذابیت لازم را برای دانش‌آموزان داشته باشد و نباید خالی از تصویر، افسرده و بی‌روح باشد. در این زمینه تابلوهای مخصوص برای نصب آثار و کارها و فعالیت‌های دانش‌آموزان و به نمایش گذاشتن نتایج گزارش‌های کار گروهی، قفسه‌ها و ویترین‌های مناسب برای نگهداری نقشه‌ها، آلبوم‌ها، و مدل‌ها از لوازم آموزش این درس محسوب می‌شوند.

نرم‌افزارها، فیلم‌ها و اسلایدها، عکس‌ها، یا ماکت‌ها و مدل‌هایی که دانش‌آموزان آنها را ساخته‌اند، به جذابیت و کیفیت فضای آموزشی کمک می‌کند.

به‌طور کلی، معلم مطالعات اجتماعی باید با توجه به تنوع و مضمون درس‌ها و با توجه به استفاده بهینه و مؤثر از امکاناتی که در اختیار دارد، فضای مطلوب و مؤثری را برای تدریس هر موضوع پیش‌بینی و تدارک ببیند. شایسته است معلم برای نیل به این منظور، به تنوع بخشیدن فضای کالبدی یادگیری توجه کند و با ایجاد آرایش‌های مختلف میز و نیمکت‌ها یا آموزش برخی واحدهای یادگیری در فضاها و محیط‌های خارج از کلاس و خارج از مدرسه، از تکرار و یکنواختی جلوگیری کند.

پس، فضای کلاس درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید برانگیزاننده باشد و مجموعه عوامل بتواند دانش‌آموز را به کاوشگری و تفکر ترغیب کند.

آموزش را با شرایط بومی و محلی انطباق دهید

■ از شما معلمان عزیز انتظار می‌رود که تدریس هر موضوع را با شرایط محلی و بومی منطبق کنید. توجه داشته باشید که کتاب و فعالیت‌های آن تنها الگوها و کلیاتی را در اختیار شما قرار می‌دهد. برای مثال در آموزش مواردی چون پرهیز از مصرف‌گرایی یا حقوق کودکان باید شرایط فرهنگی منطقه را در نظر بگیرید و با طراحی مناسب، آموزش را ثمربخش کنید. یا در آموزش حفاظت از منابع آب و خاک با توجه به محیط زندگی دانش‌آموزان بر همان موضوعات رایج و غالب در محیط بیشتر تأکید کنید تا از این طریق بین درس و نیازهای واقعی دانش‌آموزان پیوند برقرار شود.

به تفاوت‌های فردی توجه کنید

■ علاوه بر طراحی فعالیت‌های مناسب برای پاسخ‌گویی به نیازهای خاص مناطق، شما معلم عزیز باید پیش‌زمینه‌های تحصیلی و آموزشی و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را در نظر بگیرید و آموزش خود را با آن منطبق و هماهنگ سازید.

تنوع فعالیت‌ها در این کتاب حاکی از توجه به همین موضوع است. برای مثال ممکن است دانش‌آموز در بیان شفاهی یا نوشتن یک متن کوتاه درباره‌ی یک موضوع ضعیف باشد؛ اما در درست کردن یک کارت پستال یا پوستر و نمایش پیام به صورت نقاشی، قوی‌تر باشد. در نتیجه شما باید نقاط قوت او را در نظر بگیرید و اجازه دهید دانش‌آموز، آموخته‌های خود را با روشی که به آن علاقه‌مندتر و مسلط‌تر است، بیان کند. اگرچه بهتر است تلاش کنید که دانش‌آموز بتواند نقاط ضعف خود را نیز برطرف نماید. همان‌طور که در جداول صفحات ۵۳ - ۴۷ کتاب مشاهده می‌کنید، هریک از فعالیت‌های طراحی شده در این کتاب یکی از هوش‌های چندگانه را تقویت می‌کند.

مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید

■ همان‌طور که گفتیم، هدف عمده‌ی بعضی از فعالیت‌های این کتاب، آموزش مهارت‌های زندگی و تربیت اجتماعی است و بدون همراهی و همکاری خانواده‌ها این امر به درستی تحقق نمی‌یابد. البته ناگفته نماند که تضاد میان آموزش‌های مدرسه و خانه نیز آثار نامطلوبی بر دانش‌آموز به‌جای می‌گذارد. برای مثال وقتی همکاری در کارهای خانه یا رعایت نظم و مقررات در خانه، همدلی با اعضای خانواده، احترام به سالمندان، کمک گرفتن از مشاور، کمک و همیاری در سطح خانه و مدرسه و محله را آموزش می‌دهید، خانواده‌ها قطعاً از این آموزش حمایت می‌کنند یا رعایت برخی از امور مانند حفاظت از آب و خاک، پرهیز از اسراف، جداسازی زباله‌ها برای بازیافت، کمتر مصرف کردن پلاستیک و ... به همراهی خانواده نیاز دارد. شما

می‌توانید از طریق تشکیل جلسات (حداقل سه جلسه در طی سال) نوشتن پیام برای آنها و سایر روش‌ها، اهداف درس را برای آنها تبیین کنید و از آنها بخواهید در مواردی که ذکر شده دانش‌آموزان را راهنمایی و با آنها همراهی کنند.

شایان ذکر است که مشارکت خانواده‌ها در ارزشیابی دانش‌آموزان نیز نباید نادیده گرفته شود. در سنجش بخشی از اهداف به ویژه اهداف مهارتی و نگرشی از والدین کمک بگیرید. آنها می‌توانند به شما بگویند که تغییرات و آثار مطلوب در دانش‌آموزان ظهور و بروز کرده یا نه؟

به آموزش مهارت‌های مربوط به عکس‌خوانی، نقشه‌خوانی و خط زمان توجه کنید

■ نقشه در آموزش جغرافیا یک عنصر کلیدی است؛ به طور کلی هر آنچه را که بتوانیم بر روی نقشه به نمایش بگذاریم، جغرافیایی است؛ زیرا جغرافیا با پراکندگی یا نحوه توزیع پدیده‌ها در مکان سروکار دارد. در این پایه نیز مانند سال ششم دانش‌آموزان با نقشه‌خوانی و علاوه بر آن محاسبه طول و عرض جغرافیایی سروکار دارند و عمدتاً از طریق فعالیت‌های کاربرگ‌ها این مهارت پرورش می‌یابد. البته دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه‌های اضافی نکنید.

■ عکس‌ها نیز نقش مهمی در آموزش مطالعات اجتماعی دارند. مشاهده و بررسی بعضی از عکس‌های کتاب آن قدر اهمیت دارند که با حذف آنها فرایند تدریس مختل می‌شود. برای مثال وقتی می‌خواهیم آثار هنری یا نمادهای فرهنگی را بررسی کنیم، حتماً باید از تصاویر کمک بگیریم.

اصولاً بهره‌گیری صحیح از عکس نیز یک مهارت موردنظر در این درس است. در مواردی که عکس‌های کتاب کیفیت لازم را از نظر وضوح و چاپ نداشته باشند، شما می‌توانید خودتان درباره موضوعات مختلف عکس‌هایی تهیه کنید و به کلاس ببرید.

■ آشنایی با خط زمان و سیر رویدادها نیز پایه و اساس فهم گذشته و درس تاریخ است و نباید بدون فراهم کردن مقدمات لازم دانش‌آموزان را وارد مباحث تاریخی کنیم. به همین دلیل در این کتاب مفاهیمی چون تغییر در زمان، شواهد و مدارک و خط زمان از طریق فعالیت‌هایی آموزش داده می‌شود.

به طور کلی برای درک زمان گذشته ما باید بتوانیم رویدادهای مختلف را برحسب نظم زمانی (از قدیمی‌ترین به جدیدترین) مرتب کنیم که به آن «نظم کروئولوژیکی» می‌گویند.

یکی از شیوه‌های مفید برای مرتب کردن وقایع برحسب نظم زمانی، استفاده از خط زمان است. خطوط زمان ممکن است نظم رویدادها را در یک روز، یک هفته، یک سال، یک دهه، یک قرن یا ... هزاره نشان دهند. در سال ششم دانش‌آموزان با محاسبه قرن و نیمه اول و دوم قرون هجری آشنا شدند. در پایه هفتم نیز دانش‌آموزان با تقویم میلادی و محاسبات مربوط به قبل از میلاد و بعد از میلاد آشنا شده‌اند.

۸-۱- ملاحظات و نکات مربوط به ارزشیابی

ارزشیابی یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش محسوب می‌شود و می‌تواند مانند آینه‌ای پیشرفت دانش‌آموزان و معلمان را در تحقق اهداف برنامه‌درسی نشان دهد. ارزشیابی و سنجش به معانی مختلف در کشورهای مختلف به کار می‌رود.

ارزشیابی را فرایند جمع‌آوری اطلاعات از آموخته‌های دانش‌آموزان و قضاوت درباره‌ی حدود آموخته‌ها تعریف کرده‌اند. ارزشیابی هر کاری است که قضاوت به همراه داشته باشد، برای مثال وقتی دانش‌آموز در یک آزمون شرکت می‌کند و عملکرد او سنجیده می‌شود، اگر براساس این سنجش قضاوتی انجام شود، در حقیقت ارزشیابی انجام شده است.

سنجش فرایند جمع‌آوری اطلاعات از دانش‌آموز و مقایسه‌ی عملکرد با معیار معین است. آزمون وسیله‌ای است برای کسب اطلاعات از دانش‌آموز در ارتباط با اهداف آموزشی.

در مورد ارزشیابی و سنجش دیدگاه‌های مختلف وجود دارد. ارزشیابی با روش تدریس پیوند نزدیکی دارد.

برای آنکه بدانیم دیدگاه برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی درباره‌ی ارزشیابی چیست و در ارزشیابی مناسب از این درس چه انتظاراتی وجود دارد، ابتدا اصول و ویژگی‌های مربوط به ارزشیابی مناسب و موردنظر به اختصار بیان می‌شود:

ارزشیابی و ثبت و ضبط وضعیت یادگیری دانش‌آموزان تنها برای تعیین برنامه‌ها و فعالیت‌های یاددهی-یادگیری بعدی انجام می‌شود نه کشف و نمایان ساختن نقایص یادگیری دانش‌آموزان. ارزشیابی شروع کار تلقی می‌شود و نقطه‌ی پایان نیست. در واقع با ارزشیابی می‌خواهیم جریان یادگیری را به سمت رفع کمبودها و نواقص هدایت کنیم و ارزشیابی باید راه جبران را باز کند. ارزشیابی نقطه‌ی شروع برای یادگیری‌های بعدی به حساب می‌آید.

ارزشیابی باید اطلاعات موثق و معتبری از دانش‌آموز را درباره‌ی تحقق نتایج یادگیری فراهم کند. ارزشیابی باید مبتنی بر عدالت اجتماعی باشد و به دانش‌آموزان اجازه دهد تا با شیوه‌های مختلف نتایج یادگیری را بروز و ظهور دهند. بر همین مبنا در طراحی ارزشیابی‌ها باید سبک‌های یادگیری مختلف و سوابق و زمینه‌های اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی دانش‌آموزان مدنظر قرار گیرد.

ارزشیابی باید در تناسب کامل با اهداف، رویکرد و دیدگاه حاکم بر برنامه‌درسی باشد. همان‌طور که گفته شد، اهداف اصلی برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی، تربیت فردی و اجتماعی و مجهز شدن به مهارت‌های زندگی، کسب مهارت‌های کاوشگری به منظور یادگیری مستمر و مادام‌العمر و تربیت شهروند مطلوب است.

با این دیدگاه بدیهی است صرفاً به خاطر سپردن مجموعه‌ای از اطلاعات توسط دانش‌آموز ارزش چندانی ندارد و آنگاه این دانستنی‌ها مطلوب‌اند که پشتوانه‌ای داشته باشند و این پشتوانه همانا عمل و ایمان است. لذا ارزشیابی نباید محدود به اهداف شناختی و دانشی شود.

ارزشیابی باید با محتوای آموزشی، تجرب و فعالیت‌های یادگیری و روش‌های تدریس هماهنگی و تناسب داشته باشد. به همین دلیل ما حق نداریم چیزی را ارزشیابی کنیم که آن را آموزش نداده‌ایم. برای مثال نمی‌توانیم به دانش‌آموزانی که در مباحثه‌های کلاسی ضعیف‌اند، نمره کمی اختصاص بدهیم؛ در حالی که روش مباحثه کردن را به آنها نیاموخته‌ایم.

در ارزشیابی باید از ابزار و موقعیت‌های متنوع و مناسب برای جنبه‌های گوناگون یادگیری استفاده کرد. محدود کردن آن به استفاده از یک ابزار، کار صحیحی نیست.

ارزشیابی باید وسیله‌ای باشد برای تحریک و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیشتر. دانش‌آموزان و اولیا باید از محورها، چگونگی و ابزار ارزشیابی درس اطلاع کافی داشته باشند. به عبارت دیگر دانش‌آموزان نباید در این درس که به منظور توانمند کردن آنها در زندگی فردی و اجتماعی برنامه‌ریزی شده است، احساس ناتوانی و شکست بکنند. بلکه به عکس انتظار می‌رود که دانش‌آموزان به‌طور سرزنده و پویا در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی شرکت کنند و از آموختن درس‌ها و انجام فعالیت‌ها لذت ببرند.

ارزشیابی از درس مطالعات اجتماعی

بارم‌بندی ارزشیابی از درس مطالعات اجتماعی در هر نوبت به صورت زیر است:

ارزشیابی مستمر: ۲۰ نمره

ارزشیابی پایانی: ۲۰ نمره

■ نمره نهایی دانش‌آموزان در هر نوبت میانگین این دو نمره است.

بارم‌بندی ارزشیابی مستمر نوبت اول و دوم درس مطالعات اجتماعی پایه نهم

نمره	عناوین
۴	الف) بحث و گفت‌وگو کردن، اظهارنظر کردن، بیان ایده‌ها و افکار، همفکری کردن، استدلال، طرح سؤال، پاسخ به سؤالات، فهرست کردن، پیشنهاد کردن و ...
۵	ب) تحقیق (پرس و جو کردن، مصاحبه کردن، یادداشت‌برداری، گردآوری اطلاعات و مراجعه به منابع، تهیه گزارش بازدید علمی)
۴	ج) درست کردن مدل و ماکت، تکمیل و ترسیم نقشه و نمودار، آوردن نمونه به کلاس، طراحی بوستر، نوشتن متن، شرکت در فعالیت‌های اجتماعی نظیر درختکاری، همکاری در برگزاری نمایشگاه و ...
۵	آزمون‌های کتبی و شفاهی و عملکردی
۱	خودارزیابی
۱	ارزشیابی والدین
۲۰ نمره	جمع

ارزشیابی مستمر

منبع ارزشیابی مستمر، فعالیت‌های کتاب، کاربرگ‌ها و فعالیت‌هایی است که معلم به دانش‌آموز پیشنهاد می‌کند.

مثال فعالیت‌های بند الف

درس ۸- درباره علل و عوامل نابرابری توسعه انسانی در جهان گفت‌وگو کنید. به نظر شما کدام عوامل مهم‌ترند؟ چرا؟

درس ۲۴- همفکری کنید و بگویید شما دانش‌آموزان از چه راه‌هایی می‌توانید به تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی در کشور کمک کنید؟

مثال فعالیت‌های بند ب

درس ۱۰- با رجوع به پایگاه اینترنتی شبکه رشد درباره جشن نوروز و عزاداری امام حسین (ع) در دوره صفویه اطلاعاتی گردآوری کنید.

درس ۱۸- شاید تاکنون به منطقه‌ای از ایران سفر کرده و متوجه شده باشید که نوع گویش، پوشش و تغذیه مردم آن منطقه با شما تفاوت دارد. خاطرات خود را از یکی از این سفرها بنویسید و در کلاس بخوانید.

مثال فعالیت‌های بند ج

درس ۲۲- به طور گروهی یا فردی نامه‌ای به نمایندگان شورای اسلامی شهر یا روستای محل زندگی خود بنویسید و در آن یکی از مسائل و مشکلات منطقه خود را مطرح کنید و برای حل آن پیشنهاد دهید.

درس ۵- به طور گروهی یک برگه تبلیغاتی (پروشمور) مسافرتی برای مسافران یکی از زیست‌بوم‌ها تهیه کنید.

ارزشیابی مستمر

نخستین نکته‌ای که از معلمان عزیز انتظار می‌رود به آن توجه کنند، اهمیت ارزشیابی مستمر است. ارزشیابی مستمر معادل «Formative assessment» است که معنای آن «تکوینی»، «سازنده» و «رشد دهنده» است. متأسفانه برخی کلمه مستمر را با مکرر اشتباه گرفته‌اند و ارزشیابی مستمر را همان انجام آزمون‌های کتبی مکرر یا پرسش و پاسخ‌های کلاسی تعبیر کرده‌اند؛ درحالی که مهم‌ترین ویژگی مستمر، بویایی و گستردگی آن است. خصلتی که متمایزکننده این ارزشیابی از ارزشیابی پایانی است.

اگر ما به کودکان خود مانند گیاهان بیندیشیم، سنجش پایانی به مثابه اندازه‌گیری و بررسی این گیاهان است؛ این اندازه‌گیری برای مقایسه یا تجزیه و تحلیل و ارزیابی وضعیت فعلی گیاه مناسب است ولی در رشد گیاه تأثیری ندارد.

اما سنجش مستمر، سازنده و رشد دهنده است. فرایند جمع‌آوری اطلاعات از گیاه با هدف باغبانی کردن آن است؛ کود دادن، آب دادن، هرس کردن، علف‌های هرز را از آن دور کردن و انجام هرچه که باعث رشد گیاه شود.

(شرمی کلارک ۲۰۰۱)

منبع: طاهره رستگار، ارزشیابی در خدمت آموزش ۱۳۸۲

ارزشیابی مستمر باید بازخورد مناسبی به معلم بدهد تا بتواند فعالیت‌های مناسب‌تری برای دانش‌آموز طراحی کند. ارزشیابی مستمر نباید به رتبه‌بندی و دسته‌بندی دانش‌آموزان بینجامد یا معلم از طریق آن دانش‌آموز را به ناتوانی متهم کند، بلکه باید به معلم و دانش‌آموز بفهماند که دانش‌آموز در کجا قرار دارد و برای پیشرفت او در یادگیری، چه تمهیداتی باید اندیشیده شود.

ارزشیابی مستمر یا سازنده بخشی از فرایند آموزش است که معلم و دانش‌آموز به‌طور مرتب با آن درگیرند. ارزشیابی مستمر چگونه صورت می‌گیرد؟ ارزشیابی مستمر براساس فعالیت‌هایی که دانش‌آموز در کلاس یا خارج از کلاس در طی یک دوره آموزشی انجام می‌دهد، صورت می‌گیرد و هدف آن این است که به معلم بفهماند که نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز چیست و برای مراحل بعدی تدریس، چه کارهایی لازم است و چگونه باید به دانش‌آموز کمک شود تا نقاط ضعف خود را رفع کند. فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی انجام می‌دهند، متعدد و گوناگون است؛ لذا ارزشیابی مستمر از این درس نیز محورهای مختلف و همچنین شیوه‌ها و ابزارهای متنوع را می‌طلبد.

به‌طور کلی مراحل عمده ارزشیابی مستمر را می‌توان به شرح زیر در نظر گرفت:

■ **مرحله ۱:** اهداف و انتظارات یادگیری هر درس را به‌خوبی و به‌طور دقیق مدنظر قرار دهید. توجه و اطلاع کافی از ماهیت اهداف و انتظارات موجب می‌شود تا ارزشیابی با اهداف پیوند برقرار کند و به بیراهه نرود.

■ **مرحله ۲:** انواع فعالیت‌های یاددهی - یادگیری را که برای تحقق اهداف و انتظارات طراحی شده‌اند، در نظر بگیرید.

پرس‌وجو و تحقیق، گردآوری اطلاعات، مصاحبه، رسم جدول و نمودار و نقشه، درست کردن ماکت و مدل، پوستر، روزنامه دیواری، کارت پستال، نوشتن متن و نامه و گزارش، برپایی نمایشگاه و ... فعالیت‌های کاربرگ‌های پایان کتاب، می‌توانند جزو فعالیت‌های یاددهی - یادگیری محسوب شوند.

این فعالیت‌ها نیز انواع فعالیت‌های فوق‌را شامل می‌شوند. فعالیت‌هایی که توسط معلم برای داخل یا خارج از کلاس طراحی می‌شود. «همه این فعالیت‌ها ممکن است به‌طور گروهی یا فردی طراحی شده باشند».

■ **مرحله ۳:** شیوه‌ها و ابزار مناسب را برای دانش‌آموزان، جهت جمع‌آوری اطلاعات درباره انجام فعالیت‌ها طراحی کنید.

دانستید که فعالیت‌های متنوعی به‌منظور آموزش طراحی می‌شود؛ لذا برای ارزشیابی مستمر از این فعالیت‌ها به شیوه‌ها و ابزار گوناگون نیاز داریم.

ابزارهای ارزشیابی مستمر

از چه ابزارها و شیوه‌هایی استفاده می‌کنیم؟

انواع فهرست مشاهدات (سیاهه‌های ارزیابی) که معلم طراحی و تکمیل می‌کند. برگه‌های خودارزیابی که آنها را دانش‌آموزان پر می‌کنند. برگه‌های ارزیابی که خانواده‌ها آنها را تکمیل می‌کنند. آزمون‌های کتبی و شفاهی و پرسش‌های کلاسی که معلم آنها را طراحی می‌کند و دانش‌آموزان به آن پاسخ می‌دهند، از عمده‌ترین ابزارها به‌شمار می‌آیند.

اگر به انواع فعالیت‌هایی که در مرحله قبلی توضیح داده شد توجه کنید، ملاحظه می‌کنید که برای ارزشیابی مستمر بسیاری از فعالیت‌ها به «فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی» نیاز داریم.

دقت کنید که هیچ الگوی مشخصی برای تنظیم فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی از فعالیت‌های دانش‌آموزان وجود ندارد و مهم این است که معلم در انجام یک فعالیت معین، حدود انتظارات خود را از دانش‌آموزان بداند. معلم از طریق تنظیم فهرست‌ها و ادار می‌شود تا به جزئیات فرایند آموزش دقت کند و اطلاعات حاصل از آن به معلم کمک می‌کند تا گام بعدی را برای تدریس بهتر بردارد. در اینجا نمونه‌ای برای هریک از انواع فعالیت‌ها ذکر می‌شود:

مثال

در کلاس گفت‌وگو کنید :

انتظارات معلم	همفکری و مشارکت در بحث	تفکر و استدلال و منطق	گوش‌کردن و رعایت نوبت و احترام	بیان ایده‌های نو، پیشنهاد	
نام دانش‌آموز	(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	نظر معلم
۱- زیبا عظیمی	(+)	(*)	(-)	(+)	در مورد (۱) و (۴) پیشرفت داشته است.
۲- ندا محبی	(+)	(+)	(+)	(-)	
۳- زهرا بیاتانی	(+)	(*)	(+)	(*)	

سطوح قراردادی: همیشه، گاهی، به ندرت - هرگز

(+) (*) (-)

سطوح قراردادی : خوب، متوسط، ضعیف

مثال

تحقیق کنید :

نام فرد / گروه	مراجعه به منابع مختلف مورد نظر (۴) امتیاز	کامل بودن و انسجام اطلاعات جمع آوری شده (۷) امتیاز	تمیزی و دقت در انجام کار و ارائه آن (۲) امتیاز	خلاقیت و نوآوری (ارائه پیشنهاد یا انجام کار با ارائه روش نو) (۲) امتیاز	جمع امتیاز (۱۵) امتیاز
۱- فریبا	۴	۶	۱	۲	۱۳
۲- زهرا					
۳-					

مثال

درست کنید، طراحی کنید :

نام گروه	مدل ارائه شده محتوای مورد نظر را به خوبی نمایش می دهد (۷) امتیاز	از تزیینات و جلوه های هنری مناسب یا خلاقانه استفاده شده (۳) امتیاز	ظرافت و تمیزی و آراستگی کار (۵) امتیاز	جمع امتیاز (۱۵) امتیاز
۱- گروه یاس				
۲- گروه ...				

■ توجه کنید که برای بعضی از فعالیت‌های مشابه (مثلاً همهٔ فعالیت‌های بحث گروهی و اظهارنظر) می‌توانید یک فهرست مشاهده طراحی کنید.

■ فهرست انتظارات خود را به چند مورد محدود کنید؛ زیرا ارزشیابی مستمر دانش‌آموزان با فهرست‌های طولانی، غیرممکن و خسته‌کننده می‌شود. به علاوه سعی کنید فقط رفتارها یا ویژگی‌های مهم را در نظر بگیرید.

■ اگرچه تنظیم فهرست ارزشیابی برای معلم کاری وقت‌گیر و پرهزمتی است؛ اما این زحمت، ارزشمند است و معلم برای یافتن نقاط قوت و ضعف ملاک‌های معتبری دارد. به علاوه معلم در سال‌های بعد می‌تواند از این فهرست‌ها استفاده کند.

■ تفاوت‌های فردی را در کارهای محوله در نظر بگیرید. فعالیت‌های هم‌ارز را می‌توانید از افراد یا گروه‌ها به‌طور داوطلبانه و مطابق با استعدادهای آنها طلب کنید. برای مثال درست کردن پوستر را به چند گروه و نوشتن متن را به گروه‌های دیگر بسپارید.

■ قبل از انجام ارزشیابی با فهرست، باید موارد یا انتظارات خود را به دانش‌آموزان بگویید. به عبارت دیگر دانش‌آموزان باید به‌خوبی بدانند که شما در انجام یک فعالیت چه انتظاراتی از آنها دارید. مواردی را که در فهرست ثبت می‌کنید، به اطلاع دانش‌آموزان برسانید تا بدانند در چه مواردی پیشرفت کرده‌اند و از نقاط ضعف خود نیز مطلع شوند.

والدین را در جریان فهرست ارزشیابی و ملاک‌ها و معیارهای آن قرار دهید.

■ برای معیارهای بخش قراردادی خودتان می‌توانید از عبارات کیفی مانند عالی، خوب، کامل، قابل قبول، مرتبط، نامربوط، درحال تلاش و ... استفاده کنید. سپس شما می‌توانید این معیارها را به‌صورت کمی نیز درآورید. اگرچه تبدیل قضاوت کیفی به کمی کار ساده‌ای نیست.

■ در ارزشیابی مستمر براساس فهرست‌های ارزشیابی به این نکته توجه کنید: اگر مقایسهٔ فهرست‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموز پیشرفت کرده است، آخرین ارزشیابی را ملاک قضاوت قرار دهید. در غیراین‌صورت، معلم میانگین ارزشیابی‌ها را در قضاوت خود در نظر بگیرد.

■ یکی دیگر از شیوه‌ها و ابزار مناسب برای ارزشیابی مستمر دانش‌آموزان، خودارزشیابی یا خودسنجی و طراحی برگه‌های مربوط به آن است. شما می‌توانید برای بعضی از بخش‌های کتاب سؤالاتی طراحی کنید و به این وسیله دانستی‌ها، مفاهیم و مهارت‌ها و همچنین نگرش دانش‌آموزان یا حتی کاربرد آموخته‌ها در زندگی را از خود آنها بی‌رسید.

۱ نمونه برگه خودارزشیابی و خودسنجی از درس ۲۳ و ۲۴ بهره‌وری که معلم آن را طراحی می‌کند و دانش‌آموز آن را پر می‌کند.

نام و نام خانوادگی : حسن امیدی		کلاس :	
من می‌دانم / من می‌توانم	کاملاً	تا حد متوسط (نیاز به مرور بیشتر دارم)	کم
■ من معنی و مفهوم بهره‌وری را می‌دانم و می‌توانم مصادیق مختلف آن را در خانه و مدرسه بیان کنم.	*		
■ من می‌توانم برخی عوامل مؤثر در بهره‌وری را از آیات قرآن کریم یا سخنان ائمه استخراج و فهرست کنم.		*	
■ من می‌توانم چند راهکار مهم برای افزایش بهره‌وری از زندگی فردی و خانوادگی را توضیح دهم.		*	
■ من به موضوع بهره‌وری علاقه‌مند شده‌ام و برنامه‌هایی برای خود تنظیم کرده‌ام تا بهره‌وری را در زندگی خود افزایش دهم.			*
■ من می‌توانم مفهوم بهره‌وری سبز را توضیح داده و مصادیقی از آن را ذکر کنم.	*		

شما در بخش ستون‌ها می‌توانید از سطوح دیگری استفاده کنید. برای مثال، ستون اول (می‌دانم و نفهمیدم)، ستون دوم (نیاز به مرور بیشتر دارم)، ستون سوم (مشکل دارم و نفهمیدم)

۲ نمونه برگه خودارزشیابی (نگرش ها و رفتار)

نام و نام خانوادگی : آزیتا یوسفی پور			کلاس :
تأیدی	هنوز نه	بله	
*			■ من سعی می‌کنم در فعالیت‌های روزانه، طوری عمل کنم که کمتر به محیط‌زیست آسیب وارد شود.
		*	■ من تلاش می‌کنم هویت خود و ویژگی‌های آن را بشناسم.
*			■ من ویژگی‌های هویتی کشور خود را می‌شناسم و به آنها ارج می‌گذارم.
		*	■ من تلاش می‌کنم به روش‌های مناسب از اعضای خانواده خود قدردانی کنم.
	*		■ من سعی می‌کنم در هنگام اختلافات خانوادگی با افراد دارای صلاحیت در فامیل یا مدرسه مشورت کنم.
		*	■ من به سالمندان خانواده احترام می‌گذارم.
*			■ من سعی می‌کنم در زندگی روزانه کارها را طوری انجام بدهم که موجب افزایش بهره‌وری بشود.

در اجرای «خودارزیابی» به وسیله دانش‌آموزان نگران عدم صداقت آنها نباشید و به آنها اعتماد کنید و صبور باشید. از آنها بخواهید که صادقانه پاسخ دهند و به آنها اطمینان دهید که خودشان باید روی کاستی‌ها و ضعف‌ها قضاوت کنند و پیشنهاد بدهند که برای برطرف کردن آن ضعف چه باید بکنند. همچنین شما این آزمون‌ها را برای کمک به آنها طراحی کرده‌اید تا مشکلاتشان را تشخیص بدهند.

در نمونه شماره (۱) خودارزیابی، شما می‌توانید مواردی را که بیانگر نقاط ضعف دانش‌آموزان است، مشخص و با خود آنها گفت‌وگو کنید و راهکارهایی را برای برطرف کردن موانع یادگیری بیابید.

برگه‌های خودارزیابی، بازخوردی از کار معلم نیز به خودش ارائه می‌دهد. برای مثال اگر معلمی ببیند که در مواردی، اکثریت دانش‌آموزان ستون «کم» یا «اصلاً» را علامت زده‌اند، بیانگر آن است که معلم نتوانسته آن مورد را خوب تفهیم کند و اکثریت کلاس با مشکل مواجه‌اند.

توجه داشته باشید که در نمونه‌هایی مانند نمونه شماره (۲) خودارزیابی که بیشتر به نگرش‌های دانش‌آموزان می‌پردازد، معلم در واقع با طراحی عبارات تأکید، نگرش‌های مطلوب و موردنظر را نیز به دانش‌آموزان القا می‌کند و چه بسا فرد با تفکر بر روی این عبارات، متوجه کاستی‌های خودش شود و سعی در تغییر نگرش و رفتار خود کند. از دیگر ابزارهای مناسب برای ارزشیابی مستمر، ارزشیابی از طریق والدین است؛ به‌ویژه درباره کاربرد مفاهیم و مهارت‌ها در زندگی روزمره. از آنجا که معلم نمی‌تواند در فضای خارج از کلاس و محیط‌های واقعی دانش‌آموز را مشاهده کند و این خانواده است که در تمام لحظات در جریان رفتار و اعمال دانش‌آموزان قرار می‌گیرد، ارزشیابی از طریق والدین می‌تواند اطلاعات خوبی برای تصمیم‌گیری‌ها و آغاز تمهیدات مناسب توسط معلم، فراهم کند.

ارزشیابی مستمر تنها به فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس که در کتاب آمده است، منحصر نمی‌شود. گاه معلم در حین فرایند تدریس به آموزش مفاهیم از طریق پرسش و پاسخ می‌پردازد. ارزشیابی از مشارکت دانش‌آموزان در پرسش و پاسخ‌های کلاسی و از طریق فهرست مشاهدات، اطلاعات خوبی برای اتخاذ خط‌مشی‌های مناسب توسط معلم فراهم می‌آورد.

نمره‌آزمون‌های کتبی نیز می‌تواند در ارزشیابی مستمر لحاظ گردد؛ اما توجه کنید که اولاً تعداد این آزمون‌ها زیاد نباشد؛ به طوری که مانع از انجام فعالیت‌ها شود، ثانیاً این آزمون‌ها نیز منبعی برای برطرف کردن نقاط ضعف دانش‌آموزان تلقی شود.

آزمون‌های عملکردی: نظریه‌های شناختی جدید بر جنبه‌های فکری و خودنظم‌دهی فراگیر تأکید می‌کنند؛ بنابراین امروزه توجه بیشتر معطوف به این است که چگونه فراگیران دانش را تفسیر می‌کنند و به کار می‌گیرند تا مسائل پیچیده را حل کنند. این‌گونه مهارت‌ها با آزمون‌های سنتی مثل آزمون چندگزینه‌ای، قابل سنجش نیستند.

ارائه یک سخنرانی، ایفای نقش، مصاحبه تولید یک مدل یا ماکت، رسم نقشه و نمودار، تهیه یک پوستر یا روزنامه دیواری نمونه‌هایی از تکالیف عملکردی‌اند.

تکالیف عملکردی می‌تواند تکالیفی باشد که در زمان کوتاه یا طولانی قابل انجام است. برای مثال اگر در یک آزمون عملکردی کتبی از دانش‌آموز بخواهیم اطلاعات داده شده را به صورت نمودار نشان دهد،

از آزمون عملکردی کوتاه مدت استفاده کرده‌ایم؛ اما اگر بخواهیم در خارج از مدرسه به منابع مختلفی مراجعه کند و مثلاً دربارهٔ موضوع هشدار در مصرف آب یک بوستر طراحی و درست کند، این کار به زمان طولانی‌تری نیاز دارد.

در طراحی آزمون‌های عملکردی نیز ابتدا باید اهداف و انتظارات درس را مطالعه کنیم. بخشی از اهداف را می‌توانیم از طریق آزمون‌های کتبی اندازه‌گیری کنیم؛ اما برای مهارت‌هایی مثل ترسیم یک نمودار یا تولید یک کارت پستال، باید ابزار مناسب بخش عملکردی طراحی کنیم.

سپس معیارهایی برای ارزیابی در نظر بگیریم و به عبارت دیگر «فهرست ارزیابی» از آن عملکرد را تهیه کنیم. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که تهیهٔ ملاک‌های یکسان برای همهٔ دانش‌آموزان کار صحیحی نیست و باید تفاوت‌های فردی آنها در نظر گرفته شود. به علاوه نمرهٔ دانش‌آموز باید نشانگر مقایسهٔ او با قبل و پیشرفت یا عدم پیشرفت او باشد.

بعضی از صاحب‌نظران آموزش معتقدند که در ارزشیابی‌های عملکردی باید فرایند انجام کار و تلاش دانش‌آموز به اندازهٔ نتیجهٔ کار او در نظر گرفته شود.

پوشهٔ کار

«پوشهٔ کار» مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموزان را دربردارد که به معلم و دانش‌آموز کمک می‌کند تا دربارهٔ روند یادگیری قضاوت کنند. معمولاً انتخاب کارهایی که در پوشه قرار می‌گیرد، باید با توجه به انعکاس پیشرفت دانش‌آموز باشد. روی نمونه‌های انتخابی، تاریخ و اظهار نظر معلم ثبت شده باشد. موارد مختلفی را می‌توان در پوشهٔ کار گذاشت.

تصاویری از فعالیت‌های عملی یا گروهی دانش‌آموزان که امکان نگهداری آنها در پوشه نیست، مثل: روزنامهٔ دیواری، بوستر، ایفای نقش.

نمونهٔ تحقیق دانش‌آموز، کاربرگ‌های فعالیت، نتایج آزمون‌ها یا فهرست‌های مشاهده و بررسی کارها با اظهار نظر معلم، نمونه‌های نوشتاری دانش‌آموز مثل مقاله، متن و ...

شایسته است معلم در پایان هر ماه محتوای پوشهٔ کار هر دانش‌آموز را در حضور خود او بررسی کند و با هم برای بهبود فرایند آموزش تصمیم بگیرند. محتوای این پوشه همچنین باید با والدین بررسی و مشاهده شود. پوشهٔ کار می‌تواند بر علاقه و انگیزهٔ یادگیری آنان تأثیرات مثبتی داشته باشد.

■ مرحلهٔ ۴: اطلاعات جمع‌آوری شده را بررسی و جمع‌بندی کنید و برای کمک به دانش‌آموز در رفع نقایص و مرحلهٔ بعدی آموزش تصمیم‌گیری کنید.

در این مرحله دربارهٔ پیشرفت و نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز متناسب با ملاک‌ها، معیارها و انتظارات،

جمع‌بندی و قضاوت می‌شود. این قضاوت ممکن است در قالب نمره یا به صورت کیفی و توصیفی باشد. به نظر می‌رسد قضاوت کیفی برای معلمان آسان‌تر و عملی‌تر است. به هر ترتیب ارائهٔ بازخورد مناسب به دانش‌آموز، والدین و معلم به خود، مهم‌ترین بخش این مرحله است.

دفتر نمرهٔ کلاس: دفتر کلاس صرفاً ابزاری برای ثبت نمرات است؛ در صورتی که می‌خواهید از این دفتر استفاده کنید، می‌توانید حاصل قضاوت‌های نهایی خودتان را از فعالیت‌های مختلف دانش‌آموزان در قالب توصیفی یا به صورت نمره در دفتر کلاس ثبت کنید.

ارزشیابی پایانی

ارزشیابی پایانی معمولاً در پایان یک دورهٔ آموزشی انجام می‌شود و از طریق آن مجموعه‌ای از آموخته‌های دانش‌آموزان در یک دوره اندازه‌گیری می‌شود. به ارزشیابی پایانی «تراکمی» نیز می‌گویند. از آنجایی که آزمون پایانی پایهٔ نهم به صورت متمرکز و هماهنگ برگزار می‌شود و طراحان سؤال امتحانی افراد خارج از مدرسه می‌باشند، به همین منظور شیوه نامه طراحی سؤال آزمون هماهنگ و نمونه سؤال امتحانی تدوین و در اختیار استان‌ها قرار گرفته است.

نکاتی که در طراحی سؤالات باید رعایت شود

- در صورتی که سؤال چند بخش دارد و جنبه‌های مختلفی را دربارهٔ یک موضوع اندازه‌گیری می‌کند باید بخش‌های مختلف آن سؤال با حروف الف، ب، پ و ... از یکدیگر جدا شود.
- برگه امتحانی باید ظاهر زیبا و آراسته داشته باشد و به فاصله مناسب سطرها و خوانایی و وضوح تصاویر در برگه‌های سؤال توجه کافی شود. به گونه‌ای که ابهامی برای دانش‌آموز ایجاد نکند بهتر است زیر کلماتی که دانش‌آموز باید به آن بیشتر توجه کند، خط کشیده یا این کلمات برجسته شوند.
- به رعایت اصول نگارشی و کاربرد صحیح فعل و فاعل و نشانه‌های مناسب مانند نقطه‌گذاری و علامت سؤال و پراوتر و نظایر اینها توجه دقیق شود و جمله‌بندی و عبارت سؤال روان و ساده باشد.
- ۱ از دادن سؤال از بخش‌هایی که در کتاب با علامت سؤال ممنوع مشخص شده و یا فعالیت‌هایی که در ارتباط با بخش سؤال ممنوع در کتاب درج شده اکیداً پرهیز شود. این بخش‌ها به منظور فعالیت‌های کلاسی در کتاب درج شده و در ارزشیابی مستمر مدنظر قرار می‌گیرد.
- (ضمناً این ممنوعیت شامل متون کادرهای دیگر کتاب که فاقد علامت مربوطه هستند، نمی‌شود).
- ۲ در طراحی سؤالات، اهداف و انتظارات اصلی یادگیری مدنظر قرار گیرد و از طرح سؤالات حاشیه‌ای و جزئی که با اهداف اصلی ارتباط ندارند پرهیز شود.

۳ آزمون روایی و پایایی داشته باشد. آزمون خوب آزمونی است که منعکس کننده تمامی هدف‌های آموزشی و محتوای برنامه باشد اما چون این کار عملاً میسر نیست، معلم با انتخاب سؤال‌ها در واقع نمونه‌هایی را فراهم می‌کند تا با آنها کل آموخته‌ها را بسنجد. روایی یعنی دقیقاً همان چیزی ارزیابی شود که مورد نظر آموزش بوده است و پایایی یعنی اجرای آن در دفعات مختلف یا گروه‌های مخاطب، نتایج بسیار متفاوتی به بار نیاورد. پرسش‌های غیر مربوط و نادرست از روایی و اعتبار امتحان می‌کاهد.

۴ باتوجه به هماهنگی بودن و متمرکز بودن امتحان، سطح سؤالات باید با میانگین شرایط و توان آزمون‌شوندگان مناطق مختلف هر استان (و نه فقط مدارس خاص یا مناطق برخوردار) متناسب باشد.

۵ استفاده از انواع سؤالات عینی (جور کردنی، چندگزینه‌ای، صحیح و غلط و ...) و انشایی در طراحی آزمون پایانی بلامانع است. فقط طرح سؤالات جای خالی ممنوع است. منظور از سؤال جای خالی جمله‌ای است که طراح آن را می‌نویسد و جای یک کلمه یا عبارت را خالی می‌گذارد تا دانش‌آموز آن را کامل کند.

۶ به منظور پرهیز از غلبه سؤالات دانشی یا سنجش تنها یک سطح از یادگیری، طراحی و توزیع سؤالات آزمون به گونه‌ای باشد که سه طبقه جمع‌آوری و به خاطر آوردن، طبقه پردازش و طبقه کاربرد را پوشش دهد. در طرح سؤال از هر طبقه از افعال مختلفی استفاده می‌شود. برای مثال:

الف) طبقه جمع‌آوری و به خاطر آوردن: نام بردن، شمردن، جور کردن و وصل کردن، به خاطر آوردن، بازگویی کردن و ...

ب) طبقه پردازش: مقایسه کردن، بیان دلیل و علت، طبقه‌بندی کردن، باز شناسی کردن، محاسبه کردن، تجزیه و تحلیل کردن و ...

پ) طبقه کاربرد: به کار بردن مفاهیم در موقعیت‌های جدید، پیش‌بینی کردن، اظهار نظر کردن، پیشنهاد دادن، قضاوت کردن و ...

بدیهی است سؤالی که در طبقه کاربرد یا پردازش طراحی می‌شود طبقه قبلی خود را نیز پوشش می‌دهد. برخی از سؤالات ممکن است اندازه‌گیری هر سه سطح یا طبقه را شامل شود.

۷ در سؤالات تشریحی یا انشایی، دامنه و حدود و ثغور سؤال و پاسخ باید روشن و واضح باشد و از سؤالات کلی که معلوم نیست دانش‌آموز در چه حد باید به آن پاسخ دهد پرهیز شود. دانش‌آموز به خوبی راهنمایی شود و سؤال مبهم نباشد. در پایان سؤال با ذکر چند مورد، کدام جنبه‌ها، چند علت و نظایر آن (ترجیحاً حداکثر ۳ یا ۴ مورد) حدود پاسخ مورد انتظار را مشخص کنید.

۸ در سؤالات به‌خاطر آوردنی مانند پرسش درباره یک شخصیت در قالب «من کیستم؟»، «او کیست؟» و نظایر آن توضیحات و شواهد مستدل در متن سؤال به‌طور کافی درج شود.

۹ در سؤالاتی که جنبه درک مطلب، کاربرد و تجزیه و تحلیل دارد، باید اطلاعات کافی درباره موضوع در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد. (برای مثال اگر درباره مهاجرت به یک کشور یا ساعت یک کشور خارج از متن کتاب سؤال داده می‌شود، باید دانش‌آموز اطلاعات مربوط به موقعیت و ویژگی‌های آن کشور را بداند).

۱۰ در طرح پرسش‌های صحیح و غلط، عبارتی که نوشته می‌شود باید یا کاملاً صحیح باشد و یا کاملاً غلط. ضمناً صحیح و غلط بودن عبارت نباید بدیهی باشد تا دانش‌آموز بتواند بدون فکر یا مطالعه موضوع به آن پاسخ دهد.

۱۱ در طرح پرسش‌های جور کردنی مقولات هر دو ستونی که به هم مربوط می‌شوند، باید از یک جنس باشند. در طرح پرسش‌های جور کردنی، باید دستورالعمل‌ها واضح و تعداد یک ستون بیشتر از ستون دیگر باشد.

۱۲ در پرسش‌های چند گزینه‌ای، بهتر است طول عبارت گزینه‌ها یکسان باشد و پاسخ‌های غلط تا حدودی منطقی باشد نه اینکه آن قدر نامربوط باشند که بتوان با حدس به غلط بودن آن پی برد. ضمناً از درست بودن دو یا چند گزینه و هیچ کدام و همه موارد اجتناب شود.

■ طرح سؤال از تصاویر در صورتی که در متن درس درباره آنها توضیح کافی داده شده است بلامانع است.

کلید یا پاسخ‌نامه

هم‌زمان با طراحی برگه آزمون، کلید یا پاسخ‌سؤالات نیز تهیه می‌شود. باید دقت کرد در برخی سؤالات به ویژه پرسش‌های واگرا دانش‌آموز می‌تواند مطالب درستی بر مبنای معلومات با یافته‌های خود و خارج از کتاب درسی بیان نماید یا نظر خود را با استدلال بیان نماید.

تکمیل سیاهه ارزیابی برگه آزمون

شایسته است طراح سؤال به منظور ارزیابی نهایی آزمونی که طراحی نموده است، سیاهه بازبینی ارزیابی سؤال را که پیوست این مطلب است، با دقت کامل کند و در صورت لزوم، برگه سؤال را بازنگری و اصلاح نماید.

سپاهه ارزیابی برگه آزمون

(در صورتی که پاسخ خیر است) مواردی که باید اصلاح کنم	بله	خیر
		۱- آیا در طراحی سؤالات اهداف و انتظارات اصلی یادگیری را در هر فصل در نظر گرفته‌ام؟
		۲- آیا قواعد نگارشی و دستوری در همه سؤالات رعایت شده و از نشانه‌هایی مانند (؟ - ! - . - :) به درستی استفاده کرده‌ام؟
		۳- آیا در همه سؤالات انشایی، توضیحات سؤال کافی است و دانش‌آموز به خوبی راهنمایی می‌شود؟
		۴- آیا در سؤالات انشایی و تشریحی دامنه و محدوده پاسخ روشن است و دانش‌آموز متوجه می‌شود که چقدر و تا چه سطح باید به سؤال پاسخ دهد؟
		۵- آیا در طراحی آزمون به همه سطوح یادگیری به اندازه کافی توجه کرده‌ام؟
		۶- آیا ترتیب چینش سؤالات فصل‌ها درست است و از درهم آمیختگی سؤالات فصول مختلف پرهیز شده است؟
		۷- آیا سطح دشواری سؤالات با سطح متوسط آموزش و امکانات در تمام مناطق استان هماهنگی دارد؟
		۸- آیا زیبایی ظاهر برگه، جای کافی برای پاسخ فاصله سطور و اندازه قلم و وضوح تصاویر و ... رعایت شده است؟
		۹- آیا در سؤالات مقایسه‌ای، جنبه‌ها و ابعاد یا تعداد موارد مقایسه را مشخص کرده‌ام؟
		۱۰- آیا در طراحی سؤالات، بودجه‌بندی کتاب و اختصاص بارم مورد نظر به هر فصل رعایت شده است؟

محل امضا و تأیید طراح سؤال

برای دریافت نمونه آزمون هماهنگ پایانی این درس به پایگاه اینترنتی گروه مطالعات اجتماعی به آدرس

<http://socialstudies.dept.talif.sch.ir> مراجعه کنید.

مطالعات اجتماعی در دوره آموزش عمومی

انتظار می‌رود دانش‌آموزان در پایان دوره آموزش عمومی

(الف) در قلمرو شناخت و دانش

- ۱ علل و عوامل دخیل در دگرگونی‌ها و تغییرات منابع، مکان‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و نظام‌های اجتماعی را در طی زمان درک کنند. (زمان، تداوم و تغییر)
- ۲ از تغییر و تحولات و تداوم‌ها در زندگی اجتماعی و برخی رویدادهای مهم تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران آگاه شوند و روابط علت و معلولی رویدادها را دریابند. (زمان، تداوم و تغییر)
- ۳ با چگونگی روابط متقابل جوامع انسانی با محیط‌های طبیعی و تنوع شیوه‌های زندگی در سطوح مختلف (محلی تا ملی، قاره‌ای و جهانی) آشنا شوند و الگوهای پراکندگی پدیده‌ها و سیستم‌های طبیعی و انسانی را در این سطوح درک کنند. (فضا و مکان)
- ۴ با برخی منابع، استعدادها و توان‌ها و قابلیت‌های محیطی و انسانی کشور برای توسعه و پیشرفت آشنا شوند و ضرورت و اهمیت حفاظت از محیط را در سطوح مختلف درک کنند. (فضا و مکان)
- ۵ حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی را در محیط‌های مختلف (خانواده، مدرسه، محله، شهر و روستا، کشور، جهان) بشناسند. (نظام اجتماعی)
- ۶ ساختار، کارکرد و نحوه برقراری ارتباط مناسب را با برخی نهادها، مؤسسات و سازمان‌هایی که در تأمین انواع نیازهای فردی و اجتماعی (از خانواده و مدرسه تا نهادهای اداره‌کننده جامعه نظیر قوای سه‌گانه و حکومت) نقش دارند، بشناسند. (نظام اجتماعی)
- ۷ میراث فرهنگی به جای مانده از دوره‌های تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران (آداب و سنن و آثار هنری - معماری، مفاخر و شخصیت‌های علمی، فرهنگی، مذهبی و ...) را بشناسند. (فرهنگ و هویت)
- ۸ عناصر و مؤلفه‌های هویت (تعلق و تعهد در سطوح مختلف: تعلق به فرهنگ بومی و محلی تا فرهنگ اسلامی - ایرانی و تعهد و احساس مسئولیت تا مقیاس جهانی) را درک کنند. (فرهنگ و هویت)
- ۹ اهمیت منابع و نقش آنها را در تأمین نیازها بشناسند و برخی شیوه‌های حفاظت و بهره‌برداری مطلوب از آنها را بدانند. (منابع و فعالیت‌های اقتصادی)
- ۱۰ با انواع فعالیت‌های اقتصادی و برخی تحولات مربوط به آنها و مسائل مربوط به اشتغال، فرهنگ کار و بهره‌وری آشنا شوند. (منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

ب) در قلمرو اخلاق و ارزش‌ها

۱ به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن، حفظ میراث فرهنگی، حفظ نظام جمهوری اسلامی و دستاوردهای انقلاب اسلامی علاقه‌مند شوند و به فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی خود، احساس تعلق و افتخار کنند. (میهن دوستی)

۲ نسبت به رعایت تکالیف اخلاقی و وظایف فردی، اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف (زندگی خانوادگی، مدرسه، محله، کشور، جهان) احساس مسئولیت و تعهد کنند. (مسئولیت‌پذیری)

۳ به همکاری، مشارکت و همیاری در سطوح مختلف، علاقه‌مند باشند و نسبت به اعضای خانواده، اولیاء مدرسه و خدمتگزاران جامعه احساس علاقه توأم با قدرشناسی و احترام داشته باشند. (تعاون توأم با رأفت و احسان)

۴ به برقراری عدالت و احقاق حقوق در زندگی فردی و اجتماعی علاقه‌مند و به ظلم‌ستیزی و حمایت از مظلومان، نیازمندان و مستضعفان در سطوح مختلف (محلی تا جهانی) معتقد باشند. (حق‌طلبی)

ج) در قلمرو شایستگی‌های فکری، عقلانی و مهارت‌ها

۱ توانایی بررسی و کند و کاو در موضوعات محیطی و اجتماعی و مراحل مختلف آن شامل «طرح سؤالات روشن، شناسایی، منابع اطلاعات، تفسیر و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، جمع‌آوری داده‌ها، مقایسه داده‌ها، طبقه‌بندی اطلاعات، نتیجه‌گیری و جمع‌بندی و ...» را به دست آورند. (بررسی و کاوش)

۲ بتوانند دانش و اطلاعات را در الگوها و موقعیت‌های جدید به کار ببرند، روش‌ها یا محصولات جدیدی ابداع کنند، به مسائل غیرمنتظره پاسخ دهند، درباره موضوعات محیطی و اجتماعی پیشنهادهایی ارائه کنند. (خلاقیت)

۳ توانایی مشارکت و کارگروهی را در محیط‌ها و جوامع گوناگون (خانه، مدرسه، محله و ...) به دست آورند. (مشارکت)

۴ بتوانند رابطه مؤثر و مفید با دیگران و با نهادهای مختلف در مقیاس‌های «خانه، مدرسه، محله و جامعه» برقرار کنند. (برقراری ارتباط)

۵ بتوانند ضمن برقراری ارتباط مناسب با منابع مختلف اطلاعاتی (فهم روابط علت و معلولی، توالی موضوعات، درک متن، ارتباط و عناصر یک رویداد یا پدیده و ...) ایده‌ها و اطلاعات را به شکل‌های مختلف پردازش و بیان کنند. (برقراری ارتباط)

۶ بتوانند موضوعات محیطی و اجتماعی را بر مبنای استنباط و تلقی خویش نقد و بررسی و احساس و نظر خود را بیان و آینده‌ترجیحی و احتمالی را در برخی زمینه‌ها پیش‌بینی کنند. (واکنش شخصی و اظهار نظر)

۱۰-۱- اهداف (برون دادهای یادگیری) دوره اول متوسطه (پایه نهم) درس مطالعات اجتماعی

هدف (پیامدهای یادگیری)	شماره هدف	حوزه موضوعی
<p>۱ ■ دانش آموزان مهم ترین رویدادهای سیاسی و اجتماعی دوران صفویه تا قاجاریه را بررسی و تحلیل و برخی شخصیت‌هایی را که برای رهایی ایران از سلطه بیگانگان تلاش کرده‌اند شناسایی و معرفی می‌کنند.</p> <p>۲ ■ دانش آموزان با بررسی شواهد و مدارک، ویژگی‌ها و علل و عوامل انقلاب مشروطیت و انقلاب اسلامی را شناسایی و بیان می‌کنند.</p>	۱ ۲	زمان، تداوم و تغییر
<p>۳ ■ دانش آموزان ابعاد و لایه‌های فرهنگ و هویت و ارتباط آنها را با یکدیگر از طریق شناسایی مصادیق و نمونه‌ها تحلیل و ارزیابی می‌کنند.</p> <p>۴ ■ دانش آموزان ویژگی‌های هویت ایرانی (جغرافیایی، تاریخی، اسلامی، فرهنگی ...) را شناسایی و معرفی می‌کنند.</p>	۳ ۴	فرهنگ و هویت
<p>۵ ■ دانش آموزان نتایج حرکات وضعی و انتقالی سیاره زمین و ویژگی‌های سنگ کره و آب کره و هواکره را به عنوان بستر زندگی انسان تجزیه و تحلیل می‌کنند.</p> <p>۶ ■ دانش آموزان الگوهای نامتوازن پراکندگی جمعیت و نابرابری توسعه انسانی در مناطق مختلف جهان را بررسی و علل و عوامل آن را تشریح می‌کنند.</p>	۵ ۶	فضا و مکان
<p>۷ ■ دانش آموزان با شناسایی ویژگی‌ها و کارکردهای خانواده سالم و نقش آن در جامعه، روابط خانوادگی را از منظر آموزه‌های دینی و اجتماعی بررسی نموده و به اصلاح رفتارها و نقش‌های خود در حال و آینده ترغیب می‌شوند.</p> <p>۸ ■ دانش آموزان برخی حقوق شهروندی را از قانون اساسی استخراج و تکالیف متقابل دولت - ملت را تشریح می‌کنند.</p>	۷ ۸	نظام اجتماعی
<p>۹ ■ دانش آموزان با بررسی ویژگی‌ها و الگوی پراکندگی زیست بوم‌های جهان، علل و عوامل تخریب منابع گیاهی و جانوری و کاهش تنوع زیستی را تجزیه و تحلیل و راهکارهایی برای حفاظت از زیست کره ارائه می‌دهند.</p> <p>۱۰ ■ دانش آموزان انواع فعالیت‌ها را در سطوح مختلف (فردی، خانوادگی، مدرسه، محله ...) از منظر بهره‌وری بررسی و راهکارهایی برای ارتقای بهره‌وری و بهره‌وری سبز ارائه نموده و به کار می‌بندند.</p>	۹ ۱۰	منابع و فعالیت‌های اقتصادی

جدول پوینت‌های درس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (بخش جغرافیا)

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حساسی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
اول	درس ۱	بررسی و جو کنید که آیا تاکنون در اکتشافات فضایی، اثری از حیات در نقاط دیگر فضا یافت شده است (ص ۴)	کاوش و بررسی	-	-	-	هوش فضایی - مکانی و طبیعت‌گرا
		به نظر شما چرا در کاوش‌های فضایی به تحقیق درباره سیاره بهرام بسیار توجه می‌شود؟ (ص ۴)	بررسی و اظهار نظر و واکنش شخصی	-	-	-	هوش فضایی - مکانی
	مردم بندرعباس برای اینکه در جهت قبه قرار بگیرند، بیشتر به سمت غرب متمایل می‌شوند یا مردم تبریز؟ (ص ۸)	بررسی و کاوش	قبه‌یابی	-	-	-	هوش فضایی - مکانی
	با توجه به نقشه مناطق زمانی، بگویید اگر کسی از تهران به پاریس سفر کند باید ساعت خود را جلو بکشد یا عقب؟ چرا؟ (ص ۱۱)	برقراری ارتباط	کاربرد ساعت	-	-	مهارت حساسی و عددی	هوش فضایی - مکانی و هوش منطقی - ریاضی
درس ۲	اگر مسافری از تهران به توکیو (ژاپن) سفر کند، باید ساعت خود را جلو بکشد یا عقب؟ چرا؟ (ص ۱۱)	برقراری ارتباط	-	-	-	مهارت حساسی و عددی	هوش فضایی - مکانی
	با مشاهده دقیق محیط زندگی خود بگویید چه کارها و فعالیت‌هایی موجب آلودگی هوا می‌شود. حداقل به سه مورد اشاره کنید (ص ۲۷)	بررسی و کاوش و اظهار نظر و واکنش شخصی	حفظ محیط زیست	-	-	-	هوش طبیعت‌گرا
دوم	درس ۴	به‌طور گروهی، پوستری با موضوع حفاظت از آب‌های خلیج فارس برای گروه‌هایی فرضی سران کشورهای منطقه طراحی کنید و پیامی نیز روی آن بنویسید (ص ۲۸)	برقراری ارتباط و مشارکت	حفظ محیط زیست	-	-	هوش بیانی و هوش جسمی - حرکتی

جدول پونشش دروس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (بخش جغرافیا)

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حساسی و عددی	مهارت‌های حساسی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
سوم	درس ۵	<ul style="list-style-type: none"> به‌طور گروهی، یک برگه تبلیغاتی (پروپونر) مسافرتی برای مسافران یکی از زیست‌بوم‌ها تهیه کنید. 	مشارکت و برقراری ارتباط	کسب و کار	-	-	هوش جسمی-حرکتی هوش طبیعت‌گرا	
چهارم	درس ۸	<ul style="list-style-type: none"> با توجه به جدول و نقشه، چند کشور ژروتمند و چند کشور فقیر و چند کشور با درآمد متوسط نام ببرید. (ص ۵۳) 	برقراری ارتباط	-	-	مهارت‌های حساسی و عددی	هوش منطقی-ریاضی	
		<ul style="list-style-type: none"> جدول میزان تولید ناخالص داخلی، تعداد ارقام مربوط به میزان تولید کشورهای به ترتیب از رتبه ۱ تا ۱۷۷ چه تغییری می‌کند. (ص ۵۴) 	بررسی و برقراری ارتباط	-	-	مهارت‌های حساسی و عددی	هوش بانی	

جدول پوشش دروس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (بخش تاریخ)

مهارت‌های برورش هوش‌های چندگانه	مهارت‌های حسابی و عددی	مهارت‌های خواندن	مهارت‌های اجتماعی و زندگی	مهارت‌های کاوشگری	فعالیت	درس	فصل
هوش حرکتی - جسمانی و هوش بیانی و هوش فضایی و مکانی	-	-	مهارت اجتماعی - کسب و کار	بررسی و کاوش - خلاقیت - برقراری ارتباط	تصاویر و کارت‌پستال‌هایی از میدان نقش جهان اصفهان تهیه کنید و با خود به کلاس بیاورید. بناهای اصلی این مجموعه تاریخی را مشخص کنید و کارکرد هر یک از بناها و خود میدان را توضیح دهید. (ص ۷۰)	پنجم	
هوش حرکتی	-	مهارت خواندن	مهارت اجتماعی	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، مشارکت	با رجوع به پایگاه اینترنتی شبکه رشد به نشانی www.toshid.ir درباره جشن نوروز و عزاداری امام حسین در صفویه اطلاعاتی گردآوری کنید و آنها را به شکل روزنامه دیواری ارائه دهید. (ص ۷۰)	دس ۱۰	
هوش بیانی - لفظی	-	مهارت خواندن متن، استخراج نکات کلیدی	-	بررسی، برقراری ارتباط	با راهنمایی دبیر خود متن خود را در کلاس بخوانید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید: (الف) این فرمان توسط چه کسی صادر و توسط چه کسی ابلاغ شد؟ (ب) چرا ناصرالدین شاه امتیاز توتون و تنباکو را لغو کرد؟ (پ) لغو این امتیاز چه سودی برای مردم داشت؟ (ت) در چه تاریخی لغو شد؟ (ث) وقتی متن این سند را می‌خوانید چه نکته‌هایی شما را بیشتر به فکر و می‌دارد و یا توجه شما را جلب می‌کند؟ (ص ۸۳)	دس ۱۲	ششم

جدول پوشش دروس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (بخش تاریخ)

پوشش‌های چندگانه	مهارت‌های حسابی و عددی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های اجتماعی و زندگی	مهارت‌های کاوشگری	فعالیت	درس	فصل
پوشش منطقی	-	مهارت خواندن و استخراج نکات کلیدی	-	بررسی و کاوش و برقراری ارتباط	با مطالعه متن به پرسش‌های زیر پاسخ دهید. تعداد دستگاه‌های بافندگی دستی شیراز که در اوایل حکومت قاجار ۵۰۰ واحد بود، حدود ۶۰ سال بعد به ۱۰ واحد کاهش یافت که آنها هم پارچه‌های زیر و خشن می‌بافتند. در همان دوره، تعداد کارگاه‌های حریربافی اصفهان نیز از ۱۲۵۰ واحد به ۱۲ واحد رسید و مردم آن شهر، مصرف‌کننده پارچه‌های نخی کارخانه‌های انگلستان شدند. (ص ۸۴)	درس ۱۲ ششم	
پوشش منطقی-ریاضی	-	مهارت خواندن نمودار	-	بررسی و کاوش و برقراری ارتباط	- نمودار روند تأسیس حکومت جمهوری اسلامی را تکمیل کنید. (ص ۱۰۸)		
پوشش حرکتی	-	مهارت گفت‌وگو	مهارت اجتماعی، گفت‌وگو و بیان نکات کلیدی	بررسی برقراری ارتباط	به دو گروه الف و ب تقسیم شوید و مجله تاریخ شفاهی کلاس خود را به ترتیب زیر طراحی کنید: ۱- اعضای گروه الف با پدر، مادر، پدربزرگ، مادربزرگ و یا یکی از بستگان خود را که در تظاهرات دوران انقلاب حضور داشته‌اند گفت‌وگو کنید و خاطرات آنان را از روزهای انقلاب بنویسند. ۲- اعضای گروه ب با یکی از بستگان یا آشنایان خود که در جنگ تحمیلی حضور داشته‌اند، گفت‌وگو کنند و گزارش آن را به صورت کتبی ارائه دهند (ص ۱۱۲)	درس ۱۶ هشتم	

جدول پوشش درس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (بخش مدنی)

فصل	درس	فدائیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
نهم	درس ۱۸	<p>– با نوشتن نامه یک دوست فرضی خارجی یا طراحی پوستر ویژگی‌های هویت ایرانی را به مردم کشورهای دیگر معرفی کنید. (ص ۱۲۵)</p> <p>– چند مورد از هنرچهارها و ارزش‌هایی را که در محل زندگی شما وجود دارد و فکر می‌کنید با عقاید و آموزه‌های اسلامی سازگاری ندارد، شناسایی و بیان کنید و برای تغییر آنها پیشنهادی بدهید. (ص ۱۲۶)</p>	<p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط و اظهار واکنش نظر شخصی</p>	<p>مهارت اجتماعی، بیان ایده‌ها در قالب نامه</p>	<p>مهارت سواد خواندن</p>	–	<p>هوش جسمی-حرکی لفظی و باری</p>
		<p>– شاید تا کنون به منطقه‌ای از ایران سفر کرده و متوجه شده باشید که نوع گوشت، پوشش، تغذیه، آداب و رسوم، عارفان، ساختمان‌ها، وسایل و ... مردم آن منطقه با محل زندگی شما تفاوت دارد. خاطرات خود را از یکی از این سفرها با تأکید بر نடைها و هنرچهارهایی که در آن منطقه مشاهده کرده‌اید، بنویسید و در کلاس بخوانید. (ص ۱۲۶)</p>	<p>برقراری ارتباط و اظهار نظر واکنش شخصی</p>	<p>مهارت اجتماعی بازگویی خاطرات سفر و مشاهدات خود</p>	<p>مهارت سواد خواندن</p>	–	<p>هوش بیانی-لفظی، طبیعت‌گرا و بین فردی</p>

جدول پوشش دروس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (بخش مدنی)

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
دهم	درس ۱۹	– در شهر یا روستای شما برای تولد نوزاد، چه آداب و رسومی اجرا می‌شود؟ پرس و جو کنید و این آداب و رسوم را با ذکر ارزش‌ها و عقایدی که برای انجام هر یک از آنها وجود دارد توضیح دهید. (ص ۱۲۸)	کاوش و بررسی، برقراری ارتباط	مهارت اجتماعی	-	-	هوش بیانی – لفظی
		– یک برگه نیت مشاهدات تهیه کنید. رفتار یک کودک در خانواده خودتان یا اطرافیان و خویشان، را به دقت در نظر بگیرید و مشاهده کنید. چند مورد از رفتارهایی را که از او به‌طور مستقیم (از راه تقلید کردن بدون آگاهی) و مستقیم (از راه آموزش) آموخته‌است، شناسایی و یادداشت کنید و در کلاس بگویید. (ص ۱۳۲)	بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، اظهار نظر شخصی	مهارت‌های اجتماعی و مشارکت‌سیاسی	-	-	هوش بیانی
یازدهم	درس ۲۰	– برای قدردانی از یک یا چند نفر از اعضای خانواده خود (پدر، مادر، برادر و خواهر) طرحی تهیه کنید. درباره زمان مناسب و شیوه قدردانی فکر کنید و ابتکاری به خرج دهید. طرح خود را بنویسید و به معلم بدهید. سپس آن را به اجرا در آورید. (ص ۱۴۰)	برقراری ارتباط و خلاقیت	مهارت اجتماعی، ارتباط مؤثر با اعضای خانواده	-	-	هوش بیانی – لفظی و هوش بین فردی
		– به‌طور گروهی یا فردی، نام‌های به‌نمایندگان شورای اسلامی شهر یا روستای زندگی خود بنویسید و در آن یکی از مسائل و مشکلات منطقه خود را مطرح کنید و برای حل آن پیشنهادی بدهید. (ص ۱۵۴)	برقراری ارتباط، کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت و واکنش شخصی و اظهار نظر	مهارت اجتماعی و مشارکت‌سیاسی	-	-	هوش بیانی

جدول پوشش دروس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (بخش مدنی)

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
دوازدهم	درس ۲۳	یکی از عادت‌های غلط بعضی از دانش‌آموزان مصرف نادرست و بی‌رویه کاغذ است. چند راهکار برای به‌روزی در مصرف کاغذ پیشنهاد کنید و توافق کنید که آن راهکارها عملی شوند. (ص ۱۶۱)	بررسی و کاوش	مهارت اجتماعی	-	-	هوش بیانی - لفظی و بین فردی
	درس ۲۴	مسعود و پسر عموش به مسافرت رفته و در مهمان‌سرای اقامت داشتند. یک روز برای گردش در شهر از مهمان‌سرای بیرون رفتند هنوز چند قدمی از آنجا دور نشده بودند که مسعود گفت: «فراموش کردم که لامپ‌ها و کولر خانه را خاموش کنم. باید برگردم و این کار را انجام دهم» ولی پسر عموش گفت: «لازم نیست ما برای اقامت‌مان و چیزهایی که مصرف می‌کنیم پول می‌دهیم» شما کدام نظر را درست می‌دانید؟ چرا؟ (ص ۱۶۶)	اظهار نظر و واکنش شخصی برقراری ارتباط	مهارت زندگی و حفاظت از منابع	-	-	هوش بین فردی
	کاربرگ شما	حل مسئله - در مورد هزینه‌های برگزاری جشنواره مقاله‌های برتر است که در آن اجاره محل، هزینه رفت‌وآمد و هزینه دستمزد استاد و... در نظر گرفته شده است. از دانش‌آموز سؤال شده اگر قرار باشد امسال دوباره این جشنواره برگزار شود چگونه می‌شود هزینه‌ها را کاهش داد؟ با راه‌حل پیشنهادی هزینه کل چقدر کاهش می‌یابد؟	برقراری ارتباط، اخلاقیات	مهارت زندگی، بالا بردن بهره‌وری	-	مهارت‌های حسابی و عددی	هوش منطقی و ریاضی